
Sprawozdanie z czynności naukowych T-wa

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 10, 14-64

1917

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sprawozdanie z czynności naukowych T-wa.

W ciągu okresu sprawozdawczego, działalność Towarzystwa wyraziła się w następujących zebraniach:

Zebrania Ogólne	4
Posiedzenia Zarządu	18
„ Rady pracowni naukowych	8
„ Wydziału I-go	9
„ „ II-go	9
„ „ III-go	9
„ Komisji historycznej	3
„ „ statystycznej	3
„ „ fizjograficznej	1
„ „ astronom., geofiz. i meteor.	5
„ „ rewizyjnej	3

Ogółem więc odbyło się w ciągu okresu sprawozdawczego w T-wie Naukowym posiedzeń 72.

A. Działalność Wydziałów.

1) W Wydziale I-ym na 9-ciu posiedzeniach przedstawiono komunikaty następujące:

1. B e n n i T y t u s: „Metoda palatograficzna w zastosowaniu do spółgłosek polskich“.
2. T e n z e: „D-r Jan Siestrzyński i rękopis jego „Teorja i mechanizm mowy“ z r. 1817-go“.
3. B o r o w y W a c ł a w: „Paweł i Gaweł— przyczynek literacki, dotyczący bajki Fredry“.
4. D i c k s t e i n ó w n a J u l i a: „Teofil Lenartowicz jako krytyk artystyczny i profesor wszechnicy bolońskiej“.
5. K o s i ń s k i K a z i m i e r z: „Teorje estetyczne w Polsce na przełomie wieku XVIII i XIX (1762—1814)“.

6. Kryński Adam-Antoni: „O wpływie języków obcych na polski“ (wpływ jęz. łacińskiego, czeskiego i niemieckiego).

2) W Wydziale II-im na 9-ciu posiedzeniach przedstawiono komunikaty następujące:

1. Babiński L.: „O sposobach utwierdzania działów na podstawie praktyki ksiąg sądowych wielkopolskich z końca XIV i początku XV w.“

2. Baruch M.: „Podziemia Starej Warszawy“.

3. Batowski Z.: „O najważniejszych wizerunkach Kopernika“.

4. Ehrenkreutz St.: „Sąd wyższy prawa niemieckiego w Sandomierzu“.

5. Halecki O.: „Geografia polityczna ziem ruskich Polski i Litwy 1340—1569“.

6. Kozłowski L.: „Cmentarzysko neolityczne ze szkieletami skurczonemi na górze Klin w Iwanowicach“.

7. Tenże: „Cmentarzysko szkieletowe i ciałopalne epoki halsztackiej na górze Klin w Iwanowicach“.

8. Kraushar A.: „Quatuor quintum (przyczynek do dziejów pospolitego ruszenia w dawnej Polsce)“.

9. Tenże: „Totemizm i jego objawy w genezie społeczeństwa polskiego“.

10. Kuratow R.: „O zdolności cywilnej kobiety zamężnej w Małopolsce w wieku XIV“.

11. Łodyński M.: „Uzależnienie Polski od papieża i kanonizacja św. Stanisława“.

12. Majewski E.: „Co jest przedmiotem woli ludzkiej: dobro czy szczęście“.

13. Rybarski A.: „Przezviska topograficzne“.

14. Tatariewicz Wł.: „Marcello Bacciarelli“.

15. Tymieniecki K.: „Z dziejów walki o Królestwo Polskie u schyłku w. XIII, cz. I: Sprawa Regnum Poloniae“.

16. Tenże: „Proces polsko-krzyżacki r. 1320“.

17. Tenże: „Działalność naukowa ś. p. Ignacego-Tadeusza Baranowskiego“.

18. Werner B.: „Kamień z miskami ze wsi Głupianka w pow. Mińsko-Mazowieckim“.

19. Tenże: „Sprawozdanie tymczasowe z poszukiwań archeologicznych w górnym dorzeczu Świdra i Kostrzynia“.

20. Tenże: „Przyczynek do kultury ancylusowej (Maglemose) w Polsce“.

3). W Wydziale III-im na 9-ciu posiedzeniach przedstawiono komunikaty następujące:

1. Brenneisen L.: „Przypadek zęba podwójnego na miejscu siekacza wązkiego“.

2. Bussel M.: „Przypadek mięśnia napinającego torebkę kolana tylnego (m. tensor capsulae artic. genu post.).“

3. Dębiński B.: „O stwardnieniu płuc doświadczalnem“.

4. Domaniewski J.: „Przyczynek do znajomości niektórych sokołów palearktycznych“.

5. Tenże: „Materjały do ornitofauny Ziem Polskich“. Cz. II.

6. Tenże: „Przyczynek do znajomości form geograficznych *Cerchneis naumanni* (Fleisch)“.

7. Tenże: „Kulczyk polski. *Serinus canarius polonicus* subsp. nova“.

8. Tenże: „Przegląd palearktycznych form rodzaju *Acanthis* Borkh“.

9. Domaniewski J. i Sztolcman J.: „Nowa forma z rodziny Cotingidae: *Pipreola riefferi peruviana* subsp. nova“.

10. Flatau E. i Zylberlastówna N.: „O oddziaływaniu opon mózgowych na gruźlicę“.

11. Frankowski R. i Jabłczyński K.: „Szybkość tworzenia się osadów chromianu ołowiu“.

12. Gelbfisz R. „Przypadek mięśnia lędźwiowego dodatkowego (m. psoas accessorius) z oddzielnem ścięgnem przyczepu do dodatkowego wyrostka kości udowej“:

13. Gorczyński Wł.: „Linja jednakowej korelacji ciśnienia i temperatury powietrza w stosunku do Warszawy“.

14. Tenże: „O przebiegu rocznym ciśnienia powietrza w Europie“.

15. Tenże: „Notatka o spostrzeżeniach meteorologicznych A. Chodkiewicza na Wołyniu od 1806 do 1810 r. Przyczynek do historii Meteorologii w Polsce“.

16. Grzywo-Dąbrowski W.: „Badania nad anatomją patologiczną duru osutkowego“.

17. Jabłczyński K. i Więckowski W. „Reakcja w układzie niejednolitym: ciecz-ciecz“.

18. Koelichen J.: „O przenikaniu ciał obcych do wnętrza komórek nerwowych ze strony dróg chłonnych“.

19. Tenże: „O drogach chłonnych ośrodkowego układu nerwowego“.

20. Kopec St.: „Z doświadczeń nad rozwojem ubarwienia godowego u ryb“.

21. Lencewicz St.: „Profile geologiczne przez Apenin tokański“.

22. Tenże: „Z antropogeografji doliny Reschi“.

23. Tenże: „Morfologja doliny Reschi“.

24. Tenże: „Moreny czołowe pomiędzy Płońskiem i Wysogrodem“.

25. Loth E.: „Preparat korozyjny wykonany przez mole“.

26. Tenże: „Odmiany przebiegu tętnicy szyjnej głębokiej (art. cervicalis profunda) i tętnicy szyjnej wstępującej (art. cervicalis ascendens)“.

27. Tenże: „Przypadek mięśnia szyjno-ramiennego (m. cervico-brachialis Gruber)“.

28. Malinowski E.: „Studja nad mieszańcami pszenicy“.

29. Małkowski St.: „O wydmach piaszczystych okolic Warszawy.“

30. Marszewska J.: „Mineralizacja związków azotowych pod wpływem bakterji nitryfikujących w podłożach sztucznych“.

31. Mazurkiewicz St.: „O funkcjach klasy pierwszej“.

32. Tenże: „O budowie funkcji różniczkowalnych, pantachicznie oscylujących“.

33. Minkiewicz R.: „O przewodnictwie jakościowem i jego znaczeniu w całokształcie zjawisk neurobiologicznych“.

34. Müntz H.: „O rozwiązywaniu wyraźnem równań“.

35. Orłowski St.: „Prądy obiektywizmu w psychologii nowoczesnej“ (przemówienie inauguracyjne doroczne).

36. Pogorzelski L.: „Zagadnienia dotyczące teorii przemian adiabatycznych powietrza nasyconego“.

37. Pogorzelski W. „O teorii prądów prostoliniowych w atmosferze.“
38. Tenże: „Z teorii ruchów poziomych w atmosferze“.
39. Tenże: „Przyczynek do teorii ruchów gazu“.
40. Tenże: „O rozwiązaniu pewnego typu równań całkowych nieliniowych“.
41. Tenże: „Nowe badania ruchu gazu doskonałego w zastosowaniu do zagadnień meteorologicznych“.
42. Poliński W. „Unio crassus: 1) subsp. polonica, n. subsp., 2) subsp. ornata, n. subsp.“.
43. Tenże: „Materjały do fauny malakozoologicznej Królestwa Polskiego, Litwy i Polesia“.
44. Prüffer J. „Nowe formy motyli peruwiańskich“.
45. Tenże: „Spis motyli peruwiańskich, zebranych przez wyprawę Jana Sztolcmana i Konstantego Jelskiego. Cz. I“.
46. Przyłęccy H. i St.: „Badania nad zdolnościami osmoregulacyjnymi u raka rzeczego“.
47. Przyłęcki St. J.: „Mikrometoda oznaczania glikogenu“.
48. Tenże: „Warunki powstawania perivitellinu w jajach płazów“.
49. Tenże: „Badania nad zjawiskami osmoregulacyjnymi u płazów“.
50. Puchalska Z.: „O mieszańcach *Raphanus sativus* X *R. Raphanistrum*“.
51. Rosiński ks. B.: „Charakterystyka antropologiczna ludności wsi Kaszyc i okolic Przeworska w Galicji“.
52. Rudnicki J.: „O określeniu pewnej funkcji całkowitej zapomocą granicy“.
53. Tenże: „Zachowanie się funkcji $E(z)$, gdy zmienna zespolona z oddala się w pewien sposób nieograniczenie“.
54. Rydzewski Br.: „Flora węglowa Polski“. Cz. II. „Lepidodendrony“.
55. Sachsowa M.: „Przyczynek do cytologii bezpłodnego mieszańca *Nicotiana atro-purpurea* X *Nicotiana silvestris*“.
56. Samsonowicz J.: „Kilka słów o dyluwium powiatu Sokołowskiego“.
57. Serkowski St.: „Bakterje epizootycznego pomoru ryb w Królestwie Polskiem i jego sanitarne znaczenie“.

58. Sierakowski S.: „Reakcje grupowe w serodjagnostyce wibrjonów“.

59. Smosarski W.: „O pewnym zjawisku zmrokiem i magnetyzmie ziemskim“.

60. Sokołowski A.: „Atlas do demonstracji przebiegu gruźlicy w Warszawie“.

61. Stołyhwo K.: „Klasyfikacja cech antropologicznych“.

62. Sumiński St.: „O budowie i rozwoju narządów kopulacyjnych samczych u *Anax imperator* Leach (Odonata, Aeschninae)“.

63. Światopełk-Zawadzki L.: „W sprawie metodyki hemolitycznej w zastosowaniu do cieczy ustrojowych“.

64. Szokalski K.: „Badania funkcji śledziony“. Cz. I.

65. Tenże: „Badania nad śledzioną“. Cz. II.

66. Tenże: „O wpływie śledziony na wytwarzanie się aglutynin“.

67. Szpotańska I.: „Nowy rodzaj, podrodzaj i nowe gatunki w rodzinie *Tetratothrüdae*“.

68. Tur J.: „O pewnych regulacjach ekwifinalnych w zarodkach ptaków i gadów“.

69. Tenże: „Teoria mezostomy“.

70. Tenże: „Brózda pierwotna i brózda metastomalna zarodków owodniowców“.

71. Tenże: „O rozwoju smugi i brózdy pierwotnej zarodków gawrona (*Trypanocorax frugilegus* L.)“.

72. Tenże: „O inwersji zarodkowej jaszczurki-zwinki (*Lacerta agilis* L.)“.

73. Vieweger T.: „Linje ciągłe. *Colpidium colpoda* Ehrb“.

74. Viewegerowie J. i T.: „Czynniki rozwoju kultur *Colpidium Colpoda* Ehrb“.

75. Wertenstein L.: „Notatka o sposobie otrzymywania próżni“.

76. Tenże: „Mikrokalorymetr różnicowy“.

77. Wertensteinowa M.: „W sprawie potencjału elektrochemicznego polonu“.

78. Wierusz-Kowalski J.: „Badania nad widmem azotu czynnego“.

79. Tenże: „Badania nad promieniowaniem pozafiołkowym“.

80. Wiśniewski J. F.: „Ciśnienie osmotyczne“.
81. Witwiński R.: „O pewnej nowej klasie krzywych płaskich“.
82. Wolman I. „Metoda kalorymetryczna oznaczania stopnia wilgoci ścian“.
83. Wóycicki Z.: „Rozwój pyłku u niektórych przedstawicieli malwowatych“.
84. Zagrodziński H.: „Studja nad rozwojem zarodkowym potworów złożonych“.
85. Tenże: „Spostrzeżenia nad położeniem i kierunkiem wzrostu zarodków ptasich“.
86. Zakolska Z.: „O niektórych anomaljach w owogenezie *Dixippus morosus*“.

B. Działalność Komisji stałych.

W y d z i a ł I.

1. Komisja językowa.

Komisja językowa w okresie sprawozdawczym nowych prac nie rozpoczęła.

2. Komisja do badań nad historją literatury i oświaty.

Komisja do badań nad historją literatury i oświaty w okresie sprawozdawczym nie wznowiła swej działalności.

W y d z i a ł II.

3. Komisja historyczna.

Komisja historyczna odbyła w roku sprawozdawczym 3 posiedzenia plenarne. Przedmiotem obrad były sprawy następujące:

1. Sprawa inwentaryzacji materiałów do historii parlamentaryzmu polskiego (referat p. Konopczyńskiego).
2. Działalność wydawnicza polskich organizacji naukowych (referat p. Konopczyńskiego).
3. Projekt opracowania bibliografji historii Polski po r. 1815 (referat pp. Handelsmana i Mościckiego).
4. Plan dalszych tomów wydawnictwa ksiąg sądowych mazowieckich (referat p. Handelsmana).

5. Wydawnictwa bieżące: Aktów Unii w opracowaniu p. Kutrzeby, Daryusze sejmów w. XVIII t. III w opracowaniu pp. Konopczyńskiego i Jastrzębskiej.

Tom I-y ksiąg mazowieckich został ukończony. Druk tomu II-go doprowadzony do arkusza 26, druk tomu III-go do arkusza 26-go. Druk Kodeksu Mazowieckiego do arkusza 41.

W związku z pracami nad Atlasem historycznym Rzpltej, p. Kamieniecki opracował podziały administracyjne w Polsce średniowiecznej, a p. J. Natanson dzieje granicy moskiewskiej.

4. Komisja statystyczna.

W okresie sprawozdawczym Komisja statystyczna odbyła 3 posiedzenia z komunikatami następującymi:

10. I. p. W. Wakar: „Krytyka atlasu statystycznego ziem polskich prof. Romera“.

9. V. p. E. Strasburger: „Finanse Warszawy podczas wojny“.

24. V. p. K. Sienkiewicz: „Budżety sejmików powiatowych generał-gubernatorstwa Warszawskiego w r. 1916/17“.

Oprócz członków Komisji w posiedzeniach jej brali udział: pp. W. Babiński, M. Ciemniejszy, F. Doleżał, K. Kacperski, J. Konczyński, K. Sienkiewicz, H. Tenenbaum, S. Thugutt, W. Wakar i A. Zakrzewski.

W y d z i a ł III.

5. Komisja do badań astronomicznych, geofizycznych i meteorologicznych.

W ciągu roku 1917 Komisja do badań astronomicznych, geofizycznych i meteorologicznych odbyła 5 posiedzeń (w dniu 19 stycznia, 9 marca, 18 maja, 13 października i 28 listopada), na których wygłoszone zostały następujące komunikaty i referaty:

1. W. Gorczyński: „O działalności Sieci Meteorologicznej na ziemiach polskich w r. 1916“ (Posiedzenie w dniu 19. I. 1917 roku).

2. W. Smosarski: „Sprawozdanie z książki Wegenera: „Thermodynamik der Atmosphäre“. (Posiedzenie w dniu 19. I. 1917 roku).

3. S. Świdorski: „O niektórych wnioskach z hipotezy kosmogonicznej W. Faya“. (Posiedzenie w dniu 9. III. 1917 roku).

4. W. Pogorzelski: „O prądach w atmosferze na podstawie hydrodynamiki i teorii rozchodzenia się ciepła w cieczech“. (Posiedzenie w dniu 9. III. 1917 roku).

5. W. Gorczyński. „Przebieg czynników meteorologicznych w Warszawie i w Królestwie Polskiem w r. 1916“. (Posiedzenie w dniu 9. III. 1917 roku).

6. W. Pogorzelski: „Z teorii ruchów poziomych w atmosferze“. (Posiedzenie w dniu 18. V. 1917 roku).

7. W. Gorczyński: „O klasyfikacji klimatów E. de Martonne'a“. (Posiedzenie w dniu 13. X. 1917 roku).

8. Pogorzelski W.: „Przyczynek do teorii ruchów gazu“. (Posiedzenie w dniu 13. X. 1917 r.).

9. S. Świdorski: „Metoda Struve-Bessela wyznaczania szerokości geograficznej“. (Posiedzenie w dniu 13. X. 1917 roku).

10. W. Pogorzelski: „Badanie ruchu gazu doskonałego metodą rozwinięć potęgowych i trygonometrycznych, z uwzględnieniem zagadnień meteorologicznych“. (Posiedzenie w dniu 26. XI. 1917 roku).

11. Wł. Gorczyński: „O spostrzeżeniach meteorologicznych w okolicach Dubna na Wołyniu w początku XIX w.“ (Przyczynek do historii Meteorologii w Polsce). (Posiedzenie w dniu 26. XI. 1917 r.).

W posiedzeniach Komisji Stałej do badań astronomicznych, geofizycznych i meteorologicznych brali w okresie sprawozdawczym udział: przewodniczący p. S. Dickstein, sekretarz Komisji p. W. Gorczyński oraz pp. M. Ciemniowski, B. Danielewicz, A. Dobrowolski, S. Dziubałowski, W. Jezierski, J. Kołodziejczyk, L. Kojrański, S. Kosińska, I. Kosiński, F. Kucharzewski, S. Lencewicz, St. Mazurkiewicz, F. Piotrowski, W. Pogorzelski, F. Przypkowski, Samsonowicz, W. Sawicki, W. Smosarski, A. Sokołowski, E. Stenz, S. Świdorski, G. Tołwiński, L. Wertenstein i F. Wiśniewski. Ogółem osób 26.

W r. 1917 przypada dziesięciolecie istnienia Komisji, której pierwsze posiedzenie organizacyjne odbyło się w dniu 5 października 1908 r. Inicjatorem powstania Komisji Stałej Meteorologicznej (która dopiero w r. 1911 przybrała tytuł „Komisji do badań astronomicznych, geofizycznych i meteorologicznych“), był

p. S. Dickstein, ówczesny wiceprezes Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Posiedzenie organizacyjne odbyło się w obecności członków Towarzystwa pp. Biernackiego, Danielewicz, Dicksteina, Gorczyńskiego, Kowalczyka i Mereckiego. Wybrany na posiedzeniu w dniu 21 listopada 1908 r. Zarząd Komisji w osobach przewodniczącego p. S. Dicksteina oraz sekretarza W. Gorczyńskiego, pełnił swe funkcje bez przerwy przez całe dziesięciolecie.

Do końca 1917 r. odbyła Komisja 37 posiedzeń naukowych (prócz paru posiedzeń administracyjnych), na których wygłoszono około 100 komunikatów, referatów i sprawozdań. W charakterze prelegentów występowali pp.: Banachiewicz, Boguski, Ciechanowicz, Danielewicz, Danyszówna, Gorczyński, Horwitz, Kojrański, Kosińska, Krassowski, Landau, Lencewicz, Merecki, Milde, Piotrowski, Pogorzelski, Smosarski, Świdorski, Szaniawski, Tołwiński i Wierzbicka. Ogółem prelegentów było 21, a większość wygłoszonych przez nich komunikatów została ogłoszona bądź w „Sprawozdaniach z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego“, bądź też w „Wiadomościach Matematycznych“ lub w „Pracach Matematyczno-Fizycznych“.

Staraniem Komisji wydane zostały dwie publikacje W. Gorczyńskiego, a mianowicie: 1) Materiały do poznania opadów w Warszawie 1803/1910 i w Jędrzejowie 1886/1905 (8°, str. 157; Warszawa, 1912). 2) Materiały zebrane w r. 1911 na stacjach Sieci Meteorologicznej Warszawskiej (4°, str. 74 + (36); Warszawa, 1913). Do tej ostatniej publikacji dodana została rozprawa p. t. „Wartości pyrhelimetryczne i sumy ciepła dla Warszawy według pomiarów w okresie 1901/1913“, wraz ze streszczeniem francuskim: „Valeurs pyrhéliométriques et les sommes d'insolation à Varsovie pendant la période 1901/1913“.

Nadto staraniem Komisji uzyskane były fundusze na przyrządy dla pomiarów promieniotwórczości atmosferycznej, (dokonanych przez p. St. Landau w okolicach Ojcowa) oraz do pomiarów pyrhelimetrycznych dla wyznaczenia stałej słonecznej metodą ekranów absorbcyjnych. Te ostatnie wyznaczenia dokonane zostały z pomyślnym wynikiem przez Wł. Gorczyńskiego w Ursynowie pod Warszawą w ciągu lata 1909 roku.

W roku 1914 otrzymała Komisja cenny dar od p. W. Szaniawskiego z Przegalin w postaci koła południkowego, które prze-

znaczone zostało dla obserwatorium im. Jędrzejewicza, stanowiącego obecnie własność Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Nadto wartościowy zbiór dzieł i czasopism ofiarowany został przez p. F. Kucharzewskiego.

6. Komisja Fizjograficzna.

W r. 1917 Wydział III T. N. W. uznał za niezbędne utworzenie Komisji Fizjograficznej. Po zaaprobowaniu tej sprawy przez Zarząd i Zebranie Ogólne T. N. W. Przewodniczący Wydziału III zwołał zebranie organizacyjne d. 15 grudnia 1917 r., na którem Komisja Fizjograficzna ukonstytuowała się w składzie następującym:

Przewodniczący:

Kazimierz Stołyhwo.

Sekretarz:

Władysław Gorczyński.

Przewodniczący Sekcji Geologicznej:

Jan Lewiński.

Przewodniczący Sekcji Meteorologicznej:

Władysław Gorczyński.

Przewodniczący Sekcji Botanicznej:

Zygmunt Wóycicki.

Przewodniczący Sekcji Zoologicznej:

Jan Tur.

Przewodniczący Sekcji Antropologicznej:

Kazimierz Stołyhwo.

Członkowie Komisji Fizjograficznej:

Białaszewicz Kazimierz,

Poniatowski Stanisław,

Jakowski Marjan,

Smosarski Władysław,

Orłowski Stanisław,

Thugutt Stanisław Józef.

Komisja Fizjograficzna uznała za najważniejsze swe zadania, do których urzeczywistnienia przystąpi niezwłocznie:

1) skupienie przy Towarzystwie Naukowym Warszawskim pracowników na polu fizjografii krajowej;

2) działalność wydawniczą na polu fizjografii polskiej;

3) współdziałanie w sprawie badań fizjograficznych w Polsce i organizacji państwowych Instytucji poświęconych naukom fizjograficznym.

C. Działalność Gabinetów i pracowni naukowych.

W y d z i a ł I.

1. Gabinet Filologiczny.

W okresie sprawozdawczym powołany został do życia Gabinet Filologiczny (literatury i językoznawstwa).

Po rozpatrzeniu przez Radę pracowni naukowych w dniu 29 stycznia r. b. potrzeby założenia Gabinetu i wypowiedzenia się w tej sprawie Wydziału I-go, Zebranie Ogólne w dniu 18 listopada r. b., na wniosek Zarządu, Gabinet Filologiczny zatwierdziło.

Na kierownika Gabinetu Wydział obrał p. G a b r j e l a K o r b u t a.

Zadanie Gabinetu Filologicznego (literatury i językoznawstwa).

Gabinet Filologiczny w Towarzystwie Naukowym ma być pracownią naukową, w której praca będzie prowadzona w dwojakim kierunku:

1) w kierunku badawczym: — będzie mianowicie zorganizowana praca nad poznawaniem źródłowym literatury polskiej, systematyczne, przy pomocy metody naukowej, badanie literatury polskiej, od jej pierwocin do czasów najnowszych, pisarzy i dzieł (ewentualnie badania językowe), oraz ogłaszanie wyników tych badań i ich uprzystępnianie;

2) w kierunku dydaktycznym: — pracownicy, pragnący poświęcić się badaniom czy studjom nad literaturą polską w historycznym jej rozwoju (ewentualnie studjom językoznawczym), znajdą w Gabinetecie odpowiednią pomoc i wskazówki, które im ułatwią pracę w obranym zakresie i pozwolą im wyrobić sobie w pracy metodę naukową. Zadaniem kierownictwa będzie przyczynić się do wyplenienia straszliwego dyletantyzmu, jaki grasuje wśród piszących w Warszawie o zjawiskach z zakresu literatury, wśród „krytyków“ i „historyków“ literackich, a co jest skutkiem nieznamomości metodyki badawczej, t. j. zasad pracy naukowej, metodycznej w obranym kierunku. Jest to wynik kilkudziesięcioletniego tamowania i paraliżowania rozwoju normalnego nauki polskiej przez rząd rosyjski, braku odpowiednich instytucji kierowniczych, uniwersytetów i seminarjów filologicznych. Wskrzeszony niedawno

uniwersytet polski w Warszawie (ewent. seminarjum filologiczne przy nim), będzie mógł oddziaływać tylko na szczupłe grono młodzieży polskiej, ale szerokie koło pracowników, pragnących oddać się systematycznej pracy w obranym kierunku, będzie bez fachowego kierownictwa schodziło w dalszym ciągu na manowce, marnowało czas i pracę, i będzie tworzyło wciąż zastęp pisarzy dyletantów, którzy są plagą każdego kulturalnego społeczeństwa, a o ile ilość ich przeważa znacznie ilość prawdziwych uczonych, dają smutne świadectwo kulturze narodu.

Troską naszą powinno być przecież, aby Warszawa, gdy warunki zmieniły się na lepsze pod względem naukowości, i w dziedzinach historii literatury i językoznawstwa jaknajprędzej zrównała się z Krakowem i Lwowem i przestała być środowiskiem szperaczy i dyletantów.

Gabinet filologiczny przy Towarzystwie Naukowym, gdy warunki pozwolą mu się rozwinąć, stać się może z czasem jedyną w swoim rodzaju u nas instytucją — niejako centralnym biurem pracy naukowej w dziedzinie historyczno-literackiej i językoznawczej.

Program prac Gabinetu Filologicznego.

Pierwszym zadaniem, od którego Gabinet pracę swoją rozpocząć zamierza, będzie zbadanie literatury polskiej z I-ej połowy XVIII w., czyli z t. zw. czasów saskich, tej, jak się zdaje, niesłusznie ryczałtem osądzonej, a wcale jeszcze należycie nie poznanej literatury. Pracę tę Gabinet zacznie od zbadania i przygotowania do druku szeregu dzieł nieznanych lub mało znanych tej doby, a następnie doby Stanisławowskiej, które mają wejść do wydawnictwa, obejmującego *Zbiór dzieł pisarzy polskich XVIII stulecia*, krytycznie opracowanych. Pierwsze tomy wydawnictwa zawrą pisma Stanisława Herakljusza Lubomirskiego i Wacława Rzewuskiego, poczem pójdą utwory dramatyczne Franciszka Bohomolca i Adama Czartoryskiego i t. d. Wszystkie te dzieła opatrzone będą niezbędnym aparatem naukowym, przyczem Gabinet będzie się głównie wzorował na podobnym wydawnictwie pisarzy XVI i XVII w., prowadzonym przez Krakowską Akademię Umiejętności.

W zakresie językoznawstwa, Gabinet zamierza podjąć się wydawnictwa Słownika klasyków polskich XIX w., od Śniadeckich do Sienkiewicza, w monograficznych opracowaniach. Przedsięwzięcie to stanie się możliwe wtedy tylko, kiedy Gabinet będzie miał swój etat i będzie rozporządzał dostatecznymi funduszami dla zorganizowania pracowni językoznawczej i wynagrodzenia stałej pracy liczniejszego grona pracowników.

W pierwszym roku swego istnienia Gabinet Filologiczny nie mógł rozwinąć w całej pełni działalności w zamierzonym zakresie, z powodu braku potrzebnego na to funduszu. Rozpoczęte zostało opracowanie wydawnictwa „Biblioteki pisarzy polskich XVIII w.“ Pracy badawczej nad tekstami utworów pisarzy polskich XVIII w. podjęli się pp. W. Borowy, K. Kosiński, K. Wóycicki, L. Komarnicki, J. Michalski i Z. Gąsiorowska.

P. W. Borowy przygotowuje do druku tekst krytyczny utworów poetyckich Wacława Rzewuskiego; p. K. Kosiński „Komedje“ Adama Czartoryskiego, jen. ziem podolskich. Opracowania ich są już na ukończeniu. W przygotowaniu są nadto opracowania pp. Kazimierza Wóycickiego („Komedji“ Bohomolca), p. L. Komarnickiego („Sztuki rymotwórczej“ Dmochowskiego), p. J. Michalskiego („Komedji“ J. Bielawskiego).

Biblioteka Gabinetu była w dalszym ciągu katalogowana. Brak szaf i półek stał się wielką przeszkodą do systematycznego jej uporządkowania. Mimoto biblioteka była przez cały rok otwarta do użytku pracowników na polu historii literatury i językoznawstwa.

2. Pracownia fonetyczna.

Na kwietniowym zebraniu ogólnem Towarzystwa, zostało ostatecznie uchwalone otwarcie przy Wydziale I-ym pracowni fonetycznej według projektu, opracowanego jeszcze w roku zeszłym przez Komisję Językową (por. Sprawozdanie z r. 1916); na stanowisku kierownika został zatwierdzony p. Tytus Benni.

Potrzeba założenia choćby najskromniejszej na razie pracowni, poświęconej badaniom doświadczalnym nad mową polską, narzuciła się lingwistom warszawskim, skupiającym się w Komisji

Językowej, gdy na pierwszym międzynarodowym zjeździe, poświęconym fonetyce doświadczalnej, który się odbył w Hamburgu w kwietniu 1914 r., na wniosek p. Benniego, który reprezentował na nim nasze Towarzystwo, uchwalono, mimo opozycji żywiołów niezyczliwych, uznanie sekcji polskiej Międzynarodowego Towarzystwa fonetyki doświadczalnej, na równi z sekcjami innych narodowości. Szło mianowicie o to, by wykonać najkonieczniejsze wstępne prace systematyczne nad fizjologją mowy polskiej, leżące dotąd odłogiem, jakkolwiek nie brak przygodnych prac eksperymentalnych z tej dziedziny i nad mową polską (Stein, Nitsch, Benni).

Poza celem bezpośrednim naukowym pracownia fonetyczna ma i inne cele, częściowo teoretyczne, częściowo praktycznego charakteru. Współczesny językoznawca, nietylko pracujący nad językiem polskim, ale nad jakimkolwiek innym, żywym czy martwym, musi być dokładnie obeznany z żywym mechanizmem mowy ludzkiej, jeżeli dźwięki mowy i ich przemiany historyczne nie mają być dla niego niezrozumiałą zagadką—martwą literą lub zupełną dowolnością, nie podlegającą żadnym prawom rozwoju. To samo tyczy się uczonych, pracujących w dziedzinie wiersza polskiego, którego podstawowe pojęcia: zgłoska, iloczas, intonacja, są pojęciami fonetycznymi i muszą być w ten właśnie sposób pojmwane, o ile nie mają sprowadzić się do czczego werbalizmu. Co do zastosowań praktycznych, to zarówno nauczanie języków obcych, jak poprawianie wad wymowy i leczenie ich u dzieci, nauczanie głuchoniemych, dykcja, deklamacja i śpiew, o ile mają być traktowane w sposób współczesny i na podstawach naukowych, muszą się z konieczności oprzeć na fonetyce doświadczalnej. Urządzenie więc takiej pierwszej u nas placówki było ze wszech miar pożądanem z różnych punktów widzenia i jakkolwiek ten pierwszy zaczątek bardzo skromnie się przedstawia, jednak może będzie mu danem nietylko utrzymać się samemu, lecz także zapłodnić inne, praktyczne dziedziny pracy polskiej.

Na razie pracownia uzyskała zakątek sali, należącej do pracowni serologicznej, z kilku niezbędnymi meblami, a nie mając środków na zakupienie jednego większego aparatu (kimografu), ograniczyła się do prac nie wymagających większego nakładu. Praca główna, wykonana przez kierownika w roku sprawozdaw-

czym, polegała na zbadaniu poszczególnych dźwięków wykształczonej mowy polskiej za pomocą metody sztucznych podniebień (palatografji). Pracę tę kierownik rozpoczął już w lutym 1916 r., poświęcając jej cały swój czas wolny. Pierwsza część tej pracy, obejmująca konsonantyzm, wydana została w Pracach T. N. W. przed paru miesiącami, druga część, wokaliczna, jest na ukończeniu. Pozatem kierownik, odnalazłszy w bibliotece warszawskiego Instytutu Głuchoniemych cenny rękopis d-ra Siostrzyńskiego: „Teorja i mechanizm mowy“, o którym można było sądzić z wiadomości podanych u Jenikego i Estrejchera, iż zaginął bezpowrotnie, zdecydował się ogłosić go drukiem, jako rzecz nie przedawnionej wartości, jakkolwiek pochodzi z roku 1824. Opis rękopisu i zawartość przedstawiona została w komunikacie Wydziałowi I-mu i wyjdzie w druku w Sprawozdaniach tegorocznych, sam zaś rękopis wymaga starannego opracowania filologicznego, które o tyle się posunęło naprzód, że prawie połowa jest gotowa do druku.

Trzecią pracą, która absorbowała kierownika w roku sprawozdawczym i została już ukończoną, był rozpoczęty już w roku zeszłym przekład, dopełniony własnym materiałem polskim „Zasad fonetyki ogólnej“ Roudeta, wydany nakładem Kasy Mianowskiego. W ten sposób tłumacz chciał dać czytelnikowi polskiemu, filologowi, przyrodnikowi, lekarzowi, nauczycielowi, słuchaczowi uniwersytetu do rąk książkę, orjentującą go po raz pierwszy po polsku w dziedzinie dla niego tak ważnej. Obok tego rozpoczęta została praca nad fonetycznym słownikiem języka angielskiego, uwzględniającym szczegółowo wymowę, obliczonym na szereg lat, wymagającym jednak współpracy paru osób.

Uważny czytelnik niewątpliwie zauważy, że badania doświadczalne nie grają w pracowni naszej należnej im roli; tłumaczy się to brakiem większych środków, których badania takie wymagają. Co się dało uczynić bez tych środków, zostało wykonane.

Co do strony finansowej, to w roku sprawozdawczym kierownik otrzymał z Kasy im. J. Mianowskiego zapomogę na badania fonetyczne w wysokości 900 marek. Na pomniejsze przyrzady i na książki pracownia wydatkowała z funduszu, otrzymanego z tegoż źródła jeszcze w roku 1914; wynosił on rb. 200.

W y d z i a ł II.

3. Gabinet nauk ekonomicznych.

W związku z pracami organizacyjnymi nad obecnym ustrojem skarbowym w Polsce, rozpoczęte zostały od dnia 1 września 1917 r. w Gabinetecie nauk ekonomicznych studia nad skarbowością w Polsce w wieku XVII, dokonywane przez asystenta Gabinetu Leona Babińskiego, pod kierunkiem E. Strasburgera. Do końca roku sprawozdawczego p. Babiński opracował w archiwum skarbowem rachunki sejmowe w wieku XVII, oraz przestudjował odpowiednią literaturę.

Praca jest w toku.

Strona finansowa Gabinetu przedstawia się w sposób następujący:

Pozostałość z roku zeszłego	Rb. 27 k. 90
Zapomoga uzykana przez p. E. Strasburgera	„ 360 „ 87 Rb. 387 k. 90

Wydatki:

Honorarium za prace w gabinetecie	Rb. 240 k. —
Półka na książki	„ 40 „ —
Książki	„ 2 „ 90
Gaz i ubezpieczenie ruchóm. od ognia „	„ 2 „ 17
Sprzątanie lokalu	„ 42 „ — „ 327 „ 07
Pozostało na rok 1918	Rb. 60 k. 83

Wartość inwentarza Gabinetu wynosi:

Biblioteka	Rb. 218 k. 11
Meble	„ 201 „ 55 Rb. 419 k. 66

4. Gabinet nauk historycznych.

W roku 1917 skończył się 5-ty rok od założenia Gabinetu Nauk Historycznych. Przez ten okres czasu zarządzał Gabinetem, jako kierownik, pan Marcełi Handelsman przy pomocy asystenta Gabinetu p. A. Rybarskiego i asystentki bibliotecznej p. H. Handelsmanówny. Praca kierownika była bezpłatna. Zasób książek Gabinetu w roku ubiegłym powiększył się znacznie, głównie dzięki nabytkom z daru ś. p. E. Bogusławskiego. W d. 31. XII. 1917

Gabinet posiadał 1435 dzieł, 2663 tomów, wobec 1123 dzieł, 2200 tomów w d. 31. XII. 1916 r.

Praca naukowa: Jak lat ubiegłych ważną część prac stanowiły prace wydawnicze, prowadzone pod kontrolą Komisji historycznej. Nad wydawnictwem „Kodeksu Mazowieckiego“ pracowali p. J. K. Kochanowski wraz z p. E. Hirszowskim. Nad „Księgami Mazowieckimi“ prócz kierownika Gabinetu pp. A. Rybarski i K. Tymieniecki.

W roku ubiegłym p. M. Handelsman wykończył pozatem indeks do I-go tomu „Ksiąg sądowych mazowieckich“.

P. J. Iwaszkiewicz ukończył kopjowanie korespondencji F. Łubieńskiego.

Przy drobniejszych wydawnictwach ze zbiorów Gabinetu korzystali pp. Mościcki i Handelsman.

Osobno wymienić należy przygotowania do Atlasu geograficznego ziem polskich, prowadzone przez p. J. Natansona, pod kierunkiem p. W. Kamienieckiego przy pomocy studentów: pp. Pomarańskiego, Cykowskiego i Chmielewskiego oraz przygotowanie regestów do historii dyplomatycznej polskiej w XIX w., prowadzone przez p. W. Łopacińskiego, przy współudziale p. T. Komarnickiego.

Z inicjatywy Komisji Historycznej przystąpiono do prac przygotowawczych nad biblijografią historii polskiej 1815—1865. Projekt ten uzyskał gorącą aprobatę prof. Finkla, twórcy znakomitej biblijografii historii polskiej. Zbieraniem źródeł bibliograficznych zajmowała się p. H. Szelerówna.

Z prac naukowych konstrukcyjnych, przygotowanych w Gabinetcie, należy wymienić studja p. A. Rybarskiego: „Przezwiska topograficzne“ i p. K. Tymienieckiego: „Proces polsko-krzyżacki w roku 1320“.

Z prowadzonego przez kierownika Gabinetu Seminarjum prawa polskiego prywatnego wyszły pierwsze prace pp. Babińskiego i Kuratowa, drukowane jako № 15 Prac T. N. W. p. t.: „Studja nad historją prawa polskiego prywatnego“.

Nadto korzystali w swoich badaniach z Gabinetu pp. Dembiński, Divéky, Ehrenkreutz, Halecki, Korbut, Parczewski.

Osobną grupę stanowi praca związana z działalnością pedagogiczną w Uniwersytecie. Gabinet, dzięki poparciu Ka-

sy im. Mianowskiego, łatwiej nabywający dzieła potrzebne do studiów specjalnych, był pracownią, z której korzystali zarówno wykładający, jak również bardziej zaawansowani słuchacze, znajdując tu monografie, których brak w innych księżnicach warszawskich. W gabinecie p. K. Tymieniecki przygotował do druku „Wybór źródeł do historii średniowiecznej polski dla użytku szkół wyższych“.

W roku sprawozdawczym korzystało z Gabinetu 908 czytelników, w roku poprzednim 1318. Zmniejszenie się tej liczby tłumaczy się przerwaniem zajęć w Uniwersytecie Warszawskim na wiosnę 1917 roku.

Stan funduszków:

Pozostałość z r. 1916	Rb. 1451 k. 35
Wpłynęło	„ 2718 „ 16 Rb. 4169 k. 51

Wydatki:

Pensje	Rb. 1600 k. —
Książki	„ 380 „ —
Różne (pomoc przy bibliografji, atlasie geograficznym i t. p).	„ 373 „ 38 „ 2353 „ 88

Pozostało na rok 1918 . . Rb. 1816 k. 13

Wartość inwentarza Gabinetu wynosi:

Biblioteka	Rb. 1331 k. 50
Przyrządy i sprzęty	„ 1102 „ 87 Rb. 2434 k. 37

W y d z i a ł III.

5. Gabinet botaniczny.

W roku sprawozdawczym Gabinet Botaniczny prowadził w dalszym ciągu pracę nad uporządkowaniem zielnika po ś. p. Fr. Błońskim. Pozostało zeń jeszcze tylko około kiludziesięciu paczek do rozsegregowania i oczyszczenia. Dotkliwy brak papieru i drożyzna produktu tego, zmusza do umieszczenia chwilowo roślin w arkuszach, w których przechowywały się one dotychczas.

Zabiegi Zarządu Towarzystwa w celu stworzenia zielnika centralnego, posunęły się o tyle naprzód, że łaskawie zadeklarowali oddanie na przechowanie i użytkowanie swych zbiorów:

1) Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, 2) Towarzystwo Farmaceutyczne Warszawskie. Ponadto Gabinet otrzymał w darze od p. Kreczmera zielnik d-ra Sznabla, który wszakże z uwagi na brak określeń, a szczególnie wykazów miejscowości, z których zostały zebrane rośliny, zbyt dużej wartości nie posiada.

Pracę nad uporządkowaniem zielnika po ś. p. Sz. Błońskim prowadziła pod kierunkiem prof. Z. Wóycickiego asystentka p. J. de Castro Lacerda wraz z p. M. Gorczycką, delegowaną przez sekcję pomocy dla inteligencji. Od września zaś na jej miejsce delegowano p. J. Załuską.

Ze zbiorów uporządkowanych korzystali przy pracach naukowych między innymi pp.: prof. Wł. Szafer z Krakowa, D. Szymkiewicz, T. Kołodziejczyk, J. Kołodziejczyk z Warszawy i p. Kobendza z Włocławka.

Ponieważ obecnie podjęte zostało w Krakowie ostateczne opracowanie skrzętnie zgromadzonych przez ś. p. prof. M. Raciborskiego materiałów do Flory Polskiej, przeto Gabinet Botaniczny wyraził swą gotowość na przesyłkę materiałów, któremi rozporządza, do Krakowa. W ten sposób, zielnik spełni jedno ze swych licznych zadań, przyczyniając się do pomnikowego wydawnictwa, jednocześnie zaś zyska na materiale krytycznym, który zostanie choć w części jeszcze przez specjalistów ściśle przewartościowany.

Budżet Gabinetu Botanicznego na rok 1917 wynosił:
 pozostałość z roku 1916 . . . . . Rb. 388 k. 60
 zapomoga uzyskana przez pp. L. Kryńskiego i M. Jakowskiego . . . . „ 974 „ — Rb. 1812 k. 60

Z sumy tej wydatkowano w roku 1917:
 na wynagrodzenie personelu za pracę . Rb. 815 k. —
 na szafy do zielnika . . . . . „ 775 „ —
 na gaz. . . . . „ 27 „ 79
 na asekurację . . . . . „ 10 „ 40
 na usługę, materiały piśmienne, klej
 i wydatki drobne . . . . . „ 95 „ 10 „ 1723 „ 29
 Pozostało rubli 89 kop. 31.

Wartość inwentarza Gabinetu wynosi:
 Biblioteki i zielnika . . . . . Rb. 2000 k. —
 Przyrządy i sprzęty . . . . . „ 1962 „ 80 Rb. 3962 k. 80

6. Biuro Atlasu Gleboznawczego.

W okresie sprawozdawczym Biuro Atlasu Gleboznawczego czynne nie było.

7. Pracownia Antropologiczna.

Pracownia Antropologiczna, która jest najstarszym zakładem T. N. W. a zarazem i najstarszym zakładem antropologicznym na całym obszarze ziem polskich, w 12-ym roku swego istnienia, a w 6-ym od przyłączenia do T. N. W., rozwijała się dalej pomyślnie pomimo wielu utrudnień i przeszkód.

Personel Pracowni Antropologicznej w okresie sprawozdawczym składał się z osób następujących:

Kierownik: p. Kazimierz Stołyhwo.

Asystenci w oddziale antropologii morfologicznej: pp. d-r Domicella Lipcówna i Regina Tyłplówna.

Asystenci w oddziale archeologicznym: pp. Roman Jakimowicz i Stefan Krukowski.

Asystentem nietatowym był ks. Bolesław Rosiński.

Działalność naukowa w Pracowni Antropologicznej ześrodkowała się w kierunku antropologiczno-archeologicznym. Na porządku dziennym były prace następujące:

Dr Leopold Brenneisen opracował i ogłosił drukiem rzecz p. t.: „Przypadek zęba podwójnego na miejscu siekacza wężkiego górnego“. (Sprawozdania T. N. W. 1917).

Dr Adolf Czajkowski opracowywał rzecz dotyczącą rozwoju fizycznego naszej młodzieży szkolnej na podstawie badań przeprowadzonych w szkole im. Staszica w Warszawie.

P. Roman Jakimowicz a) napisał pracę p. t. „Poszukiwania archeologiczne na terenie ziem polskich“.

b) gromadził materiały do pracy p. t. „Mapa grodzisk na ziemiach polskich“;

c) gromadził materiały do pracy p. t. „Pola popielnicowe w Polsce“.

P. Leon Kozłowski prowadził studja nad mikrolitem.

Dr Domicella Lipcówna opracowywała rzecz p. t. „Badania antropologiczne nad noworodkami ludności polskiej i szwajcarskiej“.

P. Stanisław Ptak — zgromadził materiały antropologiczne w Lubelskiem i Grójeckiem korzystając z instrumentarium Pracowni Antropologicznej T. N. W. i schematów przez nią dostarczonych.

Ks. Bolesław Rosiński napisał pracę p. t. „Charakterystyka antropologiczna ludności wsi Kaszyc i okolic Przeworska w Galicji“ (przedstawiona na posiedzeniu Wydziału III-go T. N. W. d. 13 grudnia 1917 roku).

Dr Stefan Sterling — prowadził obserwacje antropologiczne w okolicach Łodzi, korzystając z instrumentarium Pracowni Antropologicznej T. N. W. i schematów przez się dostarczonych.

P. Kazimierz Stołyhwo a) opracował i ogłosił drukiem rzecz p. t. „Klasyfikacja cech antropologicznych“ (Sprawozdania T. N. W. 1917 roku).

b) napisał rzecz p. t. „Muzeum Antropologiczne w Warszawie“ (ogłoszona drukiem w t. XXIV Pamiętnika Fizjograficznego 1917 roku).

c) ogłosił drukiem rzecz p. t. „Die Anthropologie und ihre Einteilung“ (Korrespondenzblatt der Deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. Hamburg 1917).

d) prowadził badania archeologiczne w szeregu miejscowości: w Kieleckiem i w Jędrzejowskiem oraz we wsi Rokitno w Błońskiem. Zgromadzone podczas badań powyższych zbiory zostały przekazane na własność Pracowni Antropologicznej T. N. W.

e) opracował projekt organizacji Muzeum Przyrodniczego i Ludoznawczego w Warszawie na skutek polecenia Komisji Muzeum Przyrodniczego przy Wydziale Kultury Magistratu m. stoł. Warszawy.

f) brał udział w III-im Zjeździe Hygienistów polskich w Warszawie na którym wygłosił komunikat p. t. „W sprawie badań antropologicznych nad młodzieżą szkolną“.

pp. Eugenja i Kazimierz Stołyhwowie gromadzili materiał do pracy p. t. „Charakterystyka antropologiczna kości gnykowej u ludności m. stoł. Warszawy“.

p. Regina Tylplówna a) opracowywała rzecz p. t. „Badania antropologiczne nad kością ramieniową ludności ziem polskich.“

b) gromadziła materiał do pracy p. t. „Badania antropologiczne nad przyrostem ciała i proporcjami dzieci żydowskich“.

c) wykończyła rzecz p. t. „Waga jako cecha indywidualna i rasowa oraz metody dotychczasowe badania tej cechy“.

p. Bogusław Werner a) opracował „Sprawozdanie tymczasowe z poszukiwań archeologicznych w górnym dorzeczu Świdra i Kostrzyna“. (ogłoszone w Sprawozdaniach T. N. W. 1917 r.).

b) napisał rzecz p. t. „Kamień z miskami ze wsi Głupianka w powiecie Mińsko-Mazowieckim“. (ogłoszona w Sprawozdaniach T. N. W. 1917 r.).

c) opracował rzecz p. t. „Przyczynek do kultury ancyllosowej (Maglemose) w Polsce“. (przedstawiona na pos. Wydziału T. N. W. 12 października 1917 r.).

Ogółem więc w okresie sprawozdawczym były na porządku dziennym w Pracowni Antropologicznej 23 tematy.

Wreszcie zaznaczyć należy, że w r. 1917-ym z funduszu wieczystego imienia ś. p. Marji Stołyhwowej, przyznana została przez Wydział nauk matematycznych i przyrodniczych T. N. W. nagroda ks. Bolesławowi Rosińskiemu za pracę p. t. „Badania antropologiczne nad żuchwami ludności ziem polskich, która to praca została wykonana w Pracowni Antropologicznej T. N. W. i ogłoszona drukiem w Sprawozdaniach z posiedzeń T. N. W. w r. 1916-ym.

Od początku istnienia Pracowni Antropologicznej, prócz prac znajdujących się na ukończeniu, bądź też dopiero zapoczątkowanych, ogłoszono drukiem 62 prace naukowe, które zostały w niej wykonane całkowicie lub częściowo.

Podobnie jak i w latach ubiegłych w Pracowni Antropologicznej zogniskowaną była działalność byłej Komisji Antropologicznej T. N. W., a mianowicie w okresie sprawozdawczym odbyto 9 posiedzeń konferencyjnych, które miały na celu rozpatrzenie i przedyskutowanie oryginalnych prac naukowych, wykonanych w Zakładzie, jako też prac zgłoszonych oraz referatów mających charakter sprawozdawczy.

Na porządku dziennym w r. 1917 były tematy następujące:

1) dr. L. Brenneisen—Zastosowanie rentgenografii do badań nad uzębieniem człowieka (2 marca 1917 r.).

2) dr. A. Czajkowski—Zastosowanie röntgenografii do badań nad człowiekiem (2 marca 1917 r.).

3) A. Hertzówna—Ameryka środkowa a Egipt pod panowaniem pierwszych trzech dynastyi. (5 czerwca 1917 r.).

4) R. Jakimowicz—Poszukiwania archeologiczne na terenie ziem polskich. (24 listopada 1917 r.).

5) Prof. dr. L. Krzywicki—O grodziskach litewskich. (28 czerwca 1917 r.).

6) dr. S. Lencewicz—Z antropogioografii doliny Réchy. (15 lutego 1917 r.).

7) dr. M. Lipcówna i K. Stołyhwo—Schemat do badań antropologicznych. (20 marca 1917 r.).

8) ks. Bolesław Rosiński—Charakterystyka antropologiczna ludności wsi Kaszyc i okolic Przeworska w Galicyi. (21 grudnia 1917 r.).

9) K. Stołyhwo—Klasyfikacya cech antropologicznych. (30 maja 1917 r.).

10) p. B. Werner—Przyczynek do kultury ancylusowej (Maglemose) w Polsce. (20 czerwca 1917 r.).

W powyższych posiedzeniach konferencyjnych brały udział 23 osoby następujące:

pp. dr. L. Brenneisen, dr. A. Czajkowski, P. Dyniewiczówna, R. Ganszyniec, A. Hertzówna, R. Jakimowicz, L. Kozłowski, prof. L. Krzywicki, R. Lilientalowa, dr. S. Lencewicz, dr. D. Lipcówna, J. Loth, A. Łuniewski, H. Mędrkiewiczówna, dr. S. Poniatowski, ks. B. Rosiński, M. Rzewuska, E. Stołyhwowa, K. Stołyhwo, dr. W. Szczawińska, Z. Szwedowska, R. Tylplówna, i B. Werner.

Oprócz działalności ściśle naukowej Pracownia Antropologiczna służyła również sprawie planowego zwiększania ilości adeptów tej gałęzi wiedzy, a mianowicie w lokalu Pracowni Antropologicznej odbywały się ćwiczenia praktyczne z antropologii i anatomii człowieka pod kierunkiem p. Kazimierza Stołyhwy oraz p. Marty Rzewuskiej, asystentki przy katedrach przedmiotów powyższych na Wydziale Przyrodniczym Wolnej Wszechnicy Polskiej (T. K. N.).

W ćwiczeniach tych brało udział w ciągu roku 1917 osób 39.

Prócz planowej działalności Pracowni Antropologicznej, która miała na celu przeprowadzanie oryginalnych badań naukowych antropologicznych i archeologicznych, rozpatrywanie prac naukowych już wykonanych oraz szerzenie w społeczeństwie naszym na poziomie akademickim wiadomości z zakresu antropologii, Pracownia Antropologiczna służyła również w okresie sprawozdawczym swym księgozbiorem, urządzeniami i zbiorami naukowymi 25 osobom oraz Zakładowi Anatomii Opisowej Uniwersytetu Warszawskiego, które korzystały z Pracowni Antropologicznej dla swoich spraw naukowych.

Razem więc w okresie sprawozdawczym pracowało w Pracowni Antropologicznej i korzystało z jej księgozbioru, urządzeń i zbiorów naukowych 89 osób.

Nadto pracowała w Pracowni Antropologicznej p. Pelagia Dyniewiczówna, delegowana przez Sekcję pomocy dla inteligencji Komitetu Obywatelskiego m. Warszawy, która wykonywała rysunki do prac naukowych oraz tablice do wykładów antropologii.

Delegowani zaś przed podsekcją dla inteligencji Rady Głównej Opiekuńczej pp. Emma Jaworska, Stanisława Lutyńska, Irena Lutyńska, Berta Mirbachowa i Adolf Skulski byli pomocni w różnych sprawach administracyjnych oraz przy porządkowaniu zbiorów naukowych Pracowni Antropologicznej.

Zbiory Pracowni Antropologicznej w okresie sprawozdawczym zostały powiększone darami otrzymanymi od pp. A. Abramowicza, dr. L. Brenneisena, R. Cichowskiego, prof. F. Frassetto, p. J. Jahołkowskiej, R. Jakimowicza, p. Jesiotrówny, J. Karczewskiego, dr. D. Lipcówny, prof. dr. Edwarda Lotha, J. Łopieńskiego, p. Mędrzyckiej, W. Petrykowskiego, dr. S. Poniatowskiego, ks. B. Rosińskiego, K. Stołyhwy, prof. J. Tura, A. Winogradówny i Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

Wartość darów powyższych wynosi 419 rb. 70 kop.

Budżet Pracowni Antropologicznej w r. 1916 wynosił 4000 r., które zostały przyznane przez Komitet Kasy im. J. Miąnowskie-

go w charakterze zapomogi osobistej dla p. Kazimierza Stolyhwy.

Z sumy powyższej jednak otrzymano tylko rb. 3898.

Prócz tego Pracownia Antropologiczna uzyskała w r. 1917 tytułem ofiar:

od dr. L. Brenneisena . . .	rb. 10.—
„ p. A. Hertzówny . . .	„ 5.60
„ dr. A. Natansona . . .	„ 10.—
„ p. J. Natansona . . .	„ 25.—
Razem	rb. 50.60

Od Wydziału Przyrodniczego Wolnej Wszechnicy Polskiej za arkusze inwentarzowe . . . . . rb. 9.—

Pozostało gotówki z r. 1916:

z funduszu budżetowego	rb. 108.83
„ „ ofiar	„ 153.20
Razem	rb. 262.03

Przeto w r. 1917 Pracownia Antropologiczna rozporządzała gotówką w sumie . . . . . rb. 4219.63

Z sumy powyższej wydatkowano w ciągu roku 1917

Na powiększenie księgozbioru . . . . . rb. 85.22

Na powiększenie inwentarzy instrumentów i sprzętów . . . . . rb. 13.57

Awans na stół . . . . . „ 40.— „ 53.57

Na prowadzenie Pracowni . . . . . „ 572.50

Na pensye, asekurację ruchomości i gratyfikację dla woźnego . . . . . „ 2694.85

Razem . . . . . rb. 3406.14

Pozostało więc gotówki:

z funduszu budżetowego	rb. 609.69
„ „ ofiar	„ 203.80
Razem	rb. 813.49

Prócz tego należy się jeszcze Pracowni Antropologicznej z zapomogi przyznanej przez Komitet Kasy im. Mianowskiego 102 rb. Pozostałość więc gotówki Pracowni Antropologicznej z r. 1917 wynosi rb. 914.65.

Pozostały jednak nieuregulowanemi z powodu wojny rachunki księgarni Gambera w Paryżu na sumę 322 fr. 95 c. oraz 750 rb. zaległości pensyi dla asystenta Pracowni Antropologicznej p. S. Krukowskiego, który wyjechał w r. 1915 na badania archeologiczne do guberni Woroneżskiej i na skutek wypadków wojennych został odcięty od kraju. Następnie pozostały jeszcze nieuregulowanemi rachunki księgarni M. Arcta i E. Wenedgo łącznie na 78 marek.

Wreszcie zamówione zostały instrumenta antropologiczne u mechanika Kałdonka, należność za które wynosi 270 marek.

Widzimy przeto, iż pozostałość gotówki z r. 1917 nie wystarczyłaby na uregulowanie należytości powyższych.

Majątek Pracowni Antropologicznej według inwentarza wynosił z końcem grudnia r. 1917:

w księgozbiorze (dzieł 2149, tomów 2261)	
wartości	rb. 4919.—
w zbiorach antropologicznych	
№№298, przedmiotów 4933, wartości „	1928.10
w zbiorach archeologicznych	
№№ 184, przedmiotów 974, wartości „	74.30
w zbiorach fotografii, rysunków, klisz i tablic wykładowych	
№№ 614, przedmiotów 723, wartości „	568.10
w instrumentach №№ 166, przedmiotów 199, wartości	„ 1587.67
w sprzętach, №№180, przedmiotów 804, wartości	„ 2882.51
	<hr/>
Razem	rb. 11959.68

W okresie sprawozdawczym więc majątek Pracowni Antropologicznej wzrósł o . . . . . rb. 1021.96

Pomyślny swój rozwój zawdzięcza Pracownia Antropologiczna przede wszystkim Komitetowi Kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowem im. dr. Józefa Mianowskiego, albowiem gdyby nie zapomogi osobiste przyznawane przez Komitet Kasy im. J. Mianowskiego kierownikowi Pracowni p. Kazi-

mierzowi Stołyhwie, nie mogłaby ona osiągnąć obecnego swego poziomu i rozwoju.

Znaczna liczba wykonanych prac naukowych i znaczne zwiększenie się liczby pracowników w Pracowni Antropologicznej oraz poważny rozrost jej zbiorów świadczą o intensywnej pracy dokonywanej w tym zakładzie. Niestety środki materialne, któremi rozporządza Pracownia Antropologiczna, są zbyt skromne i niewystarczające, ażeby mogły być wprowadzone w chwili obecnej w czyn wszystkie zamierzenia kierownika tego zakładu.

Lokal Pracowni Antropologicznej stał się również zbyt ciasny zarówno na potrzeby pracowników Zakładu, jak też i na potrzeby zbiorów. Te ostatnie przechowywane są w szafach stojących w ciemnym korytarzu i nie mogą być odpowiednio rozmieszczone z powodu braku miejsca.

Jest więc sprawą nadzwyczajnie palącą: rozszerzenie działalności dotychczasowej Pracowni Antropologicznej oraz utworzenie w czasie najbliższym „*Muzeum Antropologicznego*“ w Warszawie, któreby rozporządzało odpowiednią przestrzenią i środkami materialnymi.

8. Pracownia chemji fizjologicznej i patologicznej.

Pracownia chemji fizjologicznej i patologicznej czynną nie była.

9. Pracownia Fizjologiczna.

(założona z funduszu *J. Pawińskiego*).

Odczuwany od początku istnienia pracowni brak pomieszczenia został w roku sprawozdawczym usunięty dzięki uzyskaniu trzech pokojów. Obecnie pracownia mieści się w pięciu pokojach, przeznaczonych do badań o określonym typie metodycznym.

W roku sprawozdawczym pracownia zyskała szereg nowych przyrządów. W pierwszym rzędzie — aparaturę chirurgiczną wraz z przyrządami do sterylizacji i specjalnym urządzeniem pokoju operacyjnego. Prócz tego uzupełniona została aparatura do badań fizyczno-chemicznych nad zwierzętami.

Oprócz kierownika i asystenta pracowni prowadziło w ciągu

roku sprawozdawczego badania czternaście osób. Badania te grupowały się przeważnie wokół zagadnień i kierunków następujących.

W zakresie porównawczej przemiany materji i energii prowadzono w dalszym ciągu cykl badań nad fizjologią głodu i energetyką zjawisk nekrobiotycznych. Kierownik p. K. Białaszewicz doprowadził do końca poszukiwania nad fizjologią głodu i nad wpływem pokarmu na przemianę energii i materji u pijawek; ponadto prowadzi obecnie badania nad zjawiskami cieplnymi, towarzyszącymi śmierci zwierząt. P. S. Librachówna zajęta była kwestją przedśmiertnego rozpadu białka u płazów; praca jest już na ukończeniu. P. R. Szretter prowadził badania nad głodem u gadów, poszukując specjalnie stosunku, w jakim spalają się u tych zwierząt azotowe i bezazotowe składniki ciała pod wpływem różnych temperatur. P. P. Szwejsówna rozpoczęła pracę nad charakterem spalań u owadów.

W kierunku przemian chemicznych w rozwoju początkowym zwierząt są prowadzone poszukiwania następujące. P. K. Karaś-Przeradzka wspólnie z p. K. Białaszewiczem prowadzą w dalszym ciągu badania nad zmianami charakteru biologicznego związków białkowych u zarodków. P. E. Sznerówna kwestję powyższą ujęła ze ściśle chemicznego punktu widzenia, badając udział i przemieszczenie kwasów aminowych w zjawiskach syntezy białka zarodkowego. Wreszcie p. K. Białaszewicz doprowadził do końca rozpoczętą w roku ubiegłym wspólnie z p. M. Mincówną pracę nad przemianą składników organicznych jaja w czasie rozwoju zarodkowego żaby.

Fizjologia pierwotniaków stanowiła dział specjalny, w którym pracowały osoby następujące. Asystent pracowni p. T. Viweger doprowadził do końca badania nad liniami ciągłymi u *Colpidium colpoda* Ehr.; praca ta została zgłoszona na październikowym posiedzeniu T. N. W.; prócz tego prowadził w dalszym ciągu obserwacje nad liniami ciągłymi i endomiksją u wymoczków. Pp. J. i T. Viwegerowie ukończyli i zgłosili wyniki obszernych poszukiwań nad czynnikami rozwoju kultur wymoczków; obecnie pracują nad kwestyą toksyczności produktów bakterji i wymoczków. P. J. Viwegerowa bada ponadto zmiany morfologiczne ciała pierwotniaków pod wpływem głodu. P. K. Mędrkiewiczówna rozpoczę-

ła pracę nad zależnością rozmnażania wycoczków od wielkości powierzchni kultury, stykającej się z powietrzem. P. K. Pitzełówna przystąpiła do badań serologicznych nad swoistością plazmy pierwotniaków.

Zagadnienia fizyczno-chemiczne były poruszane w pracach następujących. P. R. Błędowski uzupełniał badania swoje nad wpływem katjonów na ruch rzęs w komórkach nabłonkowych. P. S. J. Przyłęcki ogłosił drukiem ukończoną w roku ubiegłym pracę p. t. „Spadek ciśnienia osmotycznego i rola periwitellinu w jajach płazów“ i ukończył rękopis pracy p. t. „Zmiany ciśnienia osmotycznego w czasie rozwoju dzieworodnego zarodków rozwielitek“. P. M. Pilewiczówna zajmowała się kwestją uzależnienia szybkości resorbcji w jelitach od ciśnienia osmotycznego cieczy wchłanianej.

Pod kierunkiem p. K. Lachsa, p. S. Goldberżanka pracowała nad przygotowaniem węgla koloidalnego o różnym stopniu rozdrobnienia w celu przeprowadzenia badań nad prędkością wędrowania cząstek koloidalnych.

P. Romuald Minkiewicz w drugiej połowie roku sprawozdawczego rozpoczął prace w kierunku bio- i morfodynamicznym ze specjalnem uwzględnieniem polibolizmu procesów życiowych. W szczególności zaś kwestja zależności ubarwienia żab od jakości chromatycznych otoczenia była przedmiotem prac przygotowawczych.

Sprawozdanie finansowe pracowni.

A. Wpływy.

1. Zapomoga budżetowa Kasy im.
J. Mianowskiego . . . . . rb. 3898.—
2. Zapomoga dodatkowa na zakup
aparatury chirurgicznej . . . „ 1068.—rb. 4966.—

B. Wydatki.

1. Pensje kierownika, asystenta
i woźnego . . . . . „ 2310.—
2. Przyrzady i sprzęty . . . . . „ 1296.50
3. Książki, czasopisma i oprawa . . . „ 485.01

4. Wydatki bieżące.

a) zwierzęta i ich utrzymanie . .	rb. 250.—	
b) szkło chemiczne i reperacje . .	„ 261.73	
c) chemikalia i gaz	„ 200.66	
d) inwestycje, wydatki drobne . .	„ 264.10	„ 976.49 rb. 5068.—

C. Inwentarz.

Wartość inwentarza w dniu 1 stycznia 1917 r. №№ 285, przedmiotów 396 wartości	rb. 8094.95
W roku sprawozdawczym przybyło №№ 56, przedmiotów 86, wartości	„ 1451.—
Wartość ogólna przedmiotów inwentarzowych №№ 341, przedmiotów 482, stanowi w dniu 1 stycznia 1918 r.	<u>rb. 9545.95</u>

D. Księgozbiór.

Wartość księgozbioru w dniu 1 stycznia 1917 r. (dzieł 80, tomów 169) wynosiła	rb. 1552.03
W roku sprawozdawczym przybyło dzieł 99, tomów 152, wartości . .	„ 509.51
Wartość aktualna księgozbioru (ogółem dzieł 179, tomów 321) w dniu 1 stycznia 1918r., wynosi	<u>rb. 2061.54</u>
Razem majątek ruchomy pracowni wynosi	rb. 11607.49

W okresie sprawozdawczym otrzymano ofiar w postaci przyrzędów i książek na rb. 242.50

10. Pracownia medycyny doświadczalnej.

Oddział chirurgiczny.

Pracownia chirurgji doświadczalnej w okresie sprawozdawczym czynną nie była. Lokal jej przeznaczony został czasowo do rozporządzenia kierownika pracowni fizjologicznej.

11. Pracownia Meteorologiczna.

Działalność Pracowni Meteorologicznej była bardzo ożywiwna w okresie sprawozdawczym i polegała w dalszym ciągu na opracowywaniu źródłowych monografij poszczególnych elementów klimatycznych dla całokształtu ziem polskich. Prócz tych prac klimatologicznych i kartograficznych prowadzone były bez przerwy pomiary radiacyjne oraz obserwacje meteorologiczne z dodatkiem narzędzi samozapisujących, jak barograf, termograf, pluwiograf i heliograf.

Pośród siedmiu głównych elementów klimatycznych ukończone i wydane już zostały opracowania dwóch elementów niemal najważniejszych, a mianowicie ciśnienia i temperatury powietrza w Polsce. Przebieg tych zasadniczych czynników był dotąd prawie zupełnie niezbadany na terytorjum ziem naszych; w istniejących dotychczas mapach izobar i izoterm interpolowano przebieg tych ważnych izolinij według paru stacyj długoletnich (jak Warszawa, Kraków, Lwów, Wilno, Królewiec, Poznań i inne), nie podejrzewając przeważnie tych charakterystycznych i ważnych osobliwości i komplikacyj, jakim podlega przebieg ciśnień i temperatur zwłaszcza w obrębie południowych dzielnic Polski.

Jeżeli zważymy przytem, że właśnie wszelkie osobliwości w przebiegu izolinij stanowią cechy zasadnicze i charakteryzują indywidualizm klimatu Polski i że bez poznania rozkładu faktycznego np. ciśnień nie można należycie rozwinąć służby synoptycznej, a nawet i lotniczej w danym kraju, przyjdziemy do wniosku, że opracowanie czynników klimatycznych w Polsce ma zwłaszcza w chwili obecnej szczególne znaczenie.

W wydanej w r. 1917 publikacji „O ciśnieniu powietrza w Polsce i Europie“ nie można było ograniczyć się tylko do ziem

polskich, lecz dla należytego wystudjowania rozkładu ciśnień wypadło rozszerzyć zakres badań początkowo do Europy, a wreszcie i do całej kuli ziemskiej. W związku z tem nadzwyczajnemu powiększeniu uległ i zakres pracy, co widać choćby z wzrostu liczby stacyj barometrycznych od 200 prawie w obrębie Polski i krajów przyległych (na terytorjum geograficznem koło 1 000 000 km²) do 880 stacyj w obrębie Europy. Mapy miesięczne i roczne izobar wykreślone przytem zostały na nowo nie tylko dla Polski i Europy, ale i dla całej kuli ziemskiej. W ten sposób publikacje, dotyczące klimatu Polski, stanowią zarazem monografie źródłowe do ogólnego poznania klimatów całego świata.

Prócz studjum o stosunkach ciśnień atmosferycznych rozpoczęta została w Pracowni Meteorologicznej w okresie sprawozdawczym nowa praca, dotycząca rozkładu i charakteru prądów powietrznych w Polsce, mająca ważne znaczenie także i dla lotnictwa polskiego. Na razie zbierany i opracowywany był materiał, dotyczący częstości i prędkości wiatrów dolnych dla całego szeregu stacyj, położonych w Polsce i w krajach sąsiednich.

Niezależnie od tego zostały wykreślone nowe poprawione mapy izoterm dla Europy i dla kuli ziemskiej, potrzebne jako uzupełnienie map, ogłoszonych w publikacji „O temperaturze powietrza w Polsce“, w której izotermy były doprowadzone tylko do Karpat i wogóle do granic Polski i wymagały rozszerzenia na obszary sąsiednie na zasadzie nowoopracowanego materiału.

We wszelkich pracach kartograficznych i rysunkowych cenną pomoc okazywał J. Kowalski i E. Stenz; nadto w przygotowaniu rachunków i wykresów pomocne były zwłaszcza J. Kościńska i A. Stokdrejer, a także N. Święcicka i J. Witkowska.

Kierownikiem Pracowni Meteorologicznej jest W. Gorczyński, obowiązki asystentki pełniła St. Kosińska. W dziale mechanicznym Pracowni pracował L. Balcerkiewicz, który wraz z K. Kowalską i K. Leszczyńskim pomocny był także w obserwacjach.

Inwentarz Pracowni Meteorologicznej wynosił w narzędziach rb. 3673 k. 43, nie licząc księgozbioru ocenionego na 3368 rb. i obejmującego 6650 książek, zeszytów i map, ułożonych w specjalnych szafach i półkach.

W roku sprawozdawczym na prowadzenie Pracowni uzyskana została przez jej kierownika od Kasy im. J. Mianowskiego za-

pomoga w sumie rb. 2891 oraz od Zakładów Gazowych bonifikata rb. 13 k. 4, razem rb. 2904 k. 4; wydatki zaś wyniosły rb. 2340 na wynagrodzenie personelu, rb. 485 na prace dodatkowe i rb. 188 k. 4 na usługę oraz na wydatki drobne i różne.

W r. 1917 ogłoszone zostały następujące publikacje i rozprawy przygotowane bądź przez personel Pracowni Meteorologicznej, bądź też przez osoby, korzystające z jej zbiorów i urządzeń.

1. W. Gorczyński. O ciśnieniu powietrza w Polsce i w Europie (8°, str. 265 + VIII Warszawa, 1917) z 54 mapami izobar Polski, Europy i kuli ziemskiej oraz ze streszczeniem francuskim p. t. „Pression atmosphérique en Pologne et en Europe“ (str. 199 - 265). Publikacja wydrukowana w t. XXIV „Pamiętnika Fizjograficznego“.

2. W. Gorczyński. Linje jednakowej korelacji ciśnienia i temperatury powietrza w stosunku do Warszawy (8°, str. 143—168, zeszyt 2 r. 1917 „Sprawozdań Towarzystwa Naukowego Warszawskiego) ze streszczeniem francuskim p. t. „Équicorrélates de la pression et de la température de l'air par rapport à Varsovie“.

3. W. Pogorzelski. Zagadnienia związane z teorią przemian adiabatycznych powietrza nasyconego parą wodną (8°, str. 49 — 66, zeszyt I z r. 1917 „Sprawozdań Tow. Nauk. Warsz.“) ze streszczeniem francuskim p. t. „Contribution à l'étude d'échanges adiabatiques des masses d'air saturées de la vapeur d'eau“.

4. W. Gorczyński. O czasie trwania i o natężeniu deszczów w Warszawie według wskazań deszczomierza samopiszącego w ciągu trzechlecia: 1914/1916. (8°, str. 225—234, T. XXI „Wiadomości Matematycznych“). Warszawa, 1917.

5. W. Pogorzelski. O teorii prądów prostolinjowych w atmosferze (8°, str. 282 — 322, zeszyt 3 z r. 1917 „Sprawozdań Tow. Nauk. Warsz.“) ze streszczeniem francuskim p. t. „Sur la théorie des courants rectilignes dans l'atmosphère“.

6. W. Gorczyński. Wartości średnie ze spostrzeżeń meteorologicznych w Warszawie w r. 1916 (Sprawozdanie z działalności Biura Meteorologicznego Sieci Warszawskiej) 8°, str. 207—234, T. XXI „Wiadomości Matematycznych“.

7. W. Pogorzelski. Zagadnienia termodynamiki atmosfery według badań Bezolda (8°, str. 86; osobne odbicie z tomu XXI i XXII „Wiadomości Matematycznych“). Warszawa, 1917.

8. W. Gorczyński. Meteorologia i Lotnictwo (8°, str. 49—56 w książce pamiątkowej „Pierwsze kursy Lotnicze Polskiego Towarzystwa Żegluga Napowietrznej“. Warszawa, 1917).

9. W. Gorczyński. Meteorologia Aeronautyczna (8°, str. 55). Kurs litografowany w opracowaniu stud. J. Rojkiewicza. Wydanie Kursów Lotniczych. Warszawa, 1917.

10. W. Pogorzelski. Z teorii ruchów poziomych w atmosferze (8°, str. 544 — 600, zeszyt 5 „Sprawozdań Tow. Nauk. Warsz.“). Ze streszczeniem francuskim p. t. „Sur la théorie des mouvements horizontaux dans l'atmosphère“.

11. W. Gorczyński. O przebiegu rocznym ciśnienia i o wymianie mas powietrznych na kuli ziemskiej (8°, str. 390 — 430, zeszyt 4 „Sprawozdań Tow. Nauk. Warsz.“). Ze streszczeniem francuskim p. t. „Marche annuelle de la pression atmosphérique et l'échange des masses atmosphériques sur le globe terrestre“.

12. W. Pogorzelski. Przyczynek do teorii ruchów gazu. (Spraw. Tow. Nauk. Warsz.; listopad, 1917 r.). Ze streszczeniem francuskim p. t. „Contribution à la theorie du mouvement de gaz“.

13. W. Pogorzelski. Badanie ruchu gazu doskonałego z uwzględnieniem zagadnień meteorologicznych. (Spraw. Tow. Nauk. Warsz., grudzień, 1917) Ze streszczeniem francuskim p. t. „Etudes du mouvement de gaz avec l'application aux problèmes météorologiques“.

14. W. Gorczyński. O spostrzeżeniach meteorologicznych w okolicach Dubna na Wołyniu w początku XIX wieku (Przyczynek do historii Meteorologii w Polsce) (Spraw. Tow. Nauk. Warsz.; listopad, 1917 r.) ze streszczeniem francuskim p. t. „Sur les observations météorologiques effectuées dans les environs de Dubno en Wolynie au commencement du XIX-ème siècle (Contribution à l'histoire de la Météorologie en Pologne)“.

Prócz właściwego personelu Pracowni Meteorologicznej z jej urzędzeń i zbiorów korzystali także dla własnych badań pp. F. Piotrowski, W. Pogorzelski i W. Smosarski.

Rozprawy z dziedziny Meteorologii teoretycznej, ogłoszone w okresie sprawozdawczym przez p. W. Pogorzelskiego, dotyczą t. zw. Dynamiki Atmosfery. Zasadnicze zagadnienie tej nauki polega na zbadaniu ruchów powietrza nad ziemią, jak również to-

warzyszących im zmian ciśnienia i temperatury, wychodząc z pewnego znanego rozkładu początkowego prędkości cząsteczek ciśnienia i temperatur.

W komunikatach „O teorii prądów prostolinjowych w atmosferze“ i „Z teorii ruchów poziomych w atmosferze“ zagadnienie to rozwiązane jest jedynie w sposób przybliżony, słuszny dla niewielkiego przeciągu czasu. Odpowiednie uproszczenie, tam dokonane, polega na doprowadzeniu układu równań o pochodnych cząstkowych do postaci liniowej, a następnie do t. zw. równania telegrafistów. Z czynników perturbacyjnych uwzględniono tylko tarcie powierzchniowe, wprowadzając wyraz empiryczny, proporcjonalny do prędkości. W rozprawie „Z teorii ruchów poziomych w atmosferze“ rozważa p. Pogorzelski również wpływ zasadniczy siły odchyłającej Coriolisa, istniejącej z powodu ruchu ziemi dokoła osi.

Komunikat p. t. „Przyczynek do teorii ruchów gazu“ zawiera badanie ruchu przy pomocy szeregów potęgowych czasu. Wprowadzając pewną funkcję pomocniczą, dowodzi p. Pogorzelski istnienia rozwiązań i wyznacza obszar dla zmiennych niezależnych, w których ma miejsce zbieżność odpowiednich szeregów. Następnie podane są zastosowania do ruchów powietrza nad powierzchnią gruntu.

12. Pracownia Mineralogiczna.

Studja nad składem i budową wewnętrzną minerałów, nad ich przemianami i pochodzeniem musiały być w roku sprawozdawczym zaniechane, pomimo, że właśnie do tego rodzaju badań pracownia była pierwotnie przystosowana. Stan ten został wywołany czterokrotnie powtórzoną przez okupantów rekwizycją naczyń platynowych, która nietylko zahamowała całkowicie prace doświadczalne prowadzone przez kierownika pracowni przed wybuchem wojny, lecz uniemożliwiła również wykonywanie zwykłych analiz chemiczno-mineralogicznych.

W roku sprawozdawczym były wykonywane następujące prace, oparte głównie na studjach mikroskopowych.

1) St. Małkowski. „O wydmach piaszczystych okolic Warszawy“ (ob. Prace Wydz. III. T. N. W. № 23).

Praca ta składa się z dwóch części: *a*) ogólnej, wiążącej się ściśle z poprzednimi pracami tegoż autora i określającej rodzaj wydm, z którym spotykamy się na obszarze ziem polskich, oraz *b*) poświęconej charakterystyce petrograficznej piasków okolic Warszawy. W części tej autor opisuje szczegółowo stosowane przez siebie metody badań. Jak wiadomo jest to dziedzina dotychczas mało uwzględniana przez mineralogów.

Ukazanie się tej pracy, uwzględniającej wszystkie nowsze badania polskie w tej dziedzinie, było pożądane również i z tego powodu, że jeden z pośród uczonych obcych (członek komisji krajoznawczej przy okupacyjnym Generał-Gubernatorstwie Warszawskiem p. E. Wunderlich), uderzony pięknnością i wyrazistością utworów wydmowych okolic Warszawy wystąpił w roli ich odkrywcy, oraz wypowiedział w sprawie powstania tych wydm (jako oryginalny) pogląd, który już przedtem był ogłaszany i uzasadniony w publikacjach polskich.

2) St. Małkowski. „O kontakcie i żyłce kruszcowej w Jarmucie pod Szczawnicą“. (Komunikat zgłoszony dn. 21 lutego 1818 r.).

Praca ta dotyczy śladów działalności powulkanicznej widocznych w starej sztolni górniczej w górze zwanej Jarmutą w Pieninach. We wstępie autor podaje krótki zarys historii poszukiwań górniczych w okolicach Pienin. W części szczegółowej podana jest charakterystyka skał i minerałów spotykanych we wspomnianej sztolni, oraz wyrażony jest pogląd na ich powstanie.

Z biblioteki pracowni poza kierownikiem i asystentem korzystało w okresie sprawozdawczym grono specjalistów.

Zbiory pracowni powiększyły dary pp.: J. Piwowarskiego z Boszczyńka i St. Małkowskiego oraz Zarządu kopalni w Koniuszy (p. Miechowski).

Sprawozdanie kasowe pracowni przedstawia się, jak następuje:

Pensja asystenta i służącego	rb. 730 k. —
Prenumerata czasopism i zakup książek . . . „	173 „ 60
Porządkowanie i konserwacja biblioteki . . . „	160 „ 82
Przyrządy i aparaty	26 „ —
Zakup zbiorów (szlifiy mikroskopowe) . . . „	3 „ 60
Wydatki laboratoryjne i administracyjne . . . „	69 „ 01
Ubezpieczenie ruchomości	6 „ 98
Razem	rb. 1170 k. 01

Wartość inwentarza pracowni wynosiła w dn. 31 grudnia r. 1917: a) w dziale bibliotecznym rb. 1250 k. 67; b) w dziale przyrządów, mebli etc. rb. 1077 k. 76.

13. Pracownia Neuro-biologiczna.

W roku sprawozdawczym pracowało w pracowni 10 lekarzy wraz z kierownikiem.

W zakres prac i badań, dokonywanych w pracowni, wchodzi:

E. Flatau. Badania doświadczalne nad nowotworami złośliwymi ośrodkowego układu nerwowego.

E. Flatau. Badania doświadczalne nad leczeniem raka mózgu.

E. Flatau i N. Zylberlast-Zandowa O oddziaływaniu opon mózgowych na gruźlicę.

M. Bornstein. Badania anatomo-patologiczne w psychozach starczych i przedstarczych.

L. Burjan. Badania anatomiczne nad spletem naczyń. stym.

Wł. Grzywo-Dąbrowski. Badania doświadczalne nad wpływem promieni świetlnych rozmaitego pochodzenia na układ nerwowy.

M. Erlichówna. Badanie nad myastenją.

M. Erlichówna i N. Zylberlast-Zandowa. Badania doświadczalne nad zmianami w ustroju nerwowym w niedokrwiłości złośliwej.

P. Goldstein. Badania doświadczalne nad t. zw. radikoplastyką.

P. Goldstein i N. Zylberlast-Zandowa. Przypadek nowotworu rdzenia.

J. Koelichen. Badania nad drogami chłonnymi ośrodkowego układu nerwowego.

St. Kopczyński. Badania nad umiejscowieniem aleksji.

St. Kopczyński i N. Zylberlast-Zandowa. Badania nad anatomją przypadków niemoty czuciowej.

Bron. Sawicki. Badania torbieli rdzenia.

N. Zylberlast-Zandowa. Badania doświadczalne nad spletem naczyniastym.

N. Zylberlast-Zandowa. O zapaleniu okolicy wielkich jąder mózgu.

Część wyżej wymienionych prac umieszczoną będzie w II-tomie Prac z Pracowni Neurobiologicznej.

Ilość mózgow z patologji ludzkiej, mieszczących się w muzeum pracowni wynosi obecnie 302.

Wartość inwentarza do 1 stycznia 1918 roku wynosi 5296 rb. 35 kop., przyrost na rok 1917 przedstawia się w sumie 115 rb. 36 kop., z większych przyrządów przybył mikrotom systemu Minot.

Wartość księgozbioru wynosiła 461 rb. 56 kop., w roku sprawozdawczym wzrosła o 85 rb. 76 kop.

W roku 1917 pracownia rozporządzała:

Uzyskaną zapomogą na rok 1917 rb. 3898, ofiarą rb. 12 z wpływami rb. 5 k. 60, razem . . . . . rb. 3915 k. 60

Wydatki pracowni wynoszą:

Pensje laborantki i woźnego	rb. 1020 k. —
Gaz	„ 66 „ 88
Chemikalja	„ 343 „ 84
Narzędzia i ich reparacja	„ 194 „ 14
Szkło	„ 183 „ 94
Pisma i książki	„ 85 „ 76
Zakup zwierząt	„ 22 „ 90
Utrzymanie zwierząt	„ 929 „ 10
Różne	„ 285 „ 78

Razem . . rb. 3132 k. 34

Pozostałość wynosząca rb. 783 k. 26 została zarezerwowana na wypłacenie pensji asystentowi d-rowsi Simchowiczowi.

14. Pracownia Radjologiczna.

Działalność naukowa pracowni radjologicznej skupia się dokoła trzech punktów wytycznych, któremi są: 1) badanie zagadnień specjalnie radjoaktywnych; 2) badanie zagadnień, interesujących w równej mierze promieniotwórczość i fizykę ogólną; 3) badanie zagadnień radjochemicznych.

W dziedzinie promieniotwórczości właściwej prace ogniskują się przede wszystkim dokoła t. zw. odskoku, t. j. ruchów, jakie atomy promieniotwórcze pod wpływem własnego promieniowania wykonywują. Temu zjawisku poświęcane były pierwsze moje studia doświadczalne; pragnę je zgłębiać w dalszym ciągu, gdyż rzucić przez to można światło na mechanikę samego elementarnego zjawiska promieniotwórczości — rozpadu atomowego. Dotychczasowe moje badania dotyczyły wyłącznie odskoku α ; t. j. towarzyszącego promieniom α ; obecnie mają być rozszerzone i na odskok β , t. j. związany z promieniowaniem β .

Ten główny temat nie wyklucza jednak i innych; jednym z ważniejszych moich dążeń naukowych jest studjowanie prawa wykładniczego rozpadu ciał promieniotwórczych, będącego kamieniem podstawowym całej nauki o promieniotwórczości. Znalezienie odstępstw od tego prawa byłoby krokiem pierwszorzędnego znaczenia. Zagadnienie to studyowaliśmy jeszcze z ś. p. J. Danysem, obecnie badam je znowu z odmiennego punktu widzenia.

Pod zjawiskami wspólnymi promieniotwórczości i fizyce ogólnej rozumiem te, w których znajdują wyraz działania fizyczne promieni, lub własności fizyczne ciał promieniotwórczych. Charakterystyczną cechą tej dziedziny jest konieczność zaostżenia do ostatnich granic techniki doświadczalnej, ze względu na to, że energetycznie są to zjawiska niezmiernie drobne, stojące na granicy dzisiejszej sprawności technicznej. Ztąd wynika wielkie znaczenie, jakie przypisuję technice doświadczalnej, i dlatego dbam o możliwie największe wydoskonalenie pomocy naukowych w pracowni. Upatruję w tem jednocześnie pożytek dla ogólnej sprawy badań doświadczalnych w Polsce, gdyż badania te mogą rozwijać się owocnie tylko w związku z rozwojem techniki. Już mogę powiedzieć, że ze zdobytych przezemnie na tem polu doświadczeń czę-

sto korzystają rozpoczynające działalność naukową inne zakłady doświadczalne.

W dziedzinie tej „fizyki radjologicznej“ najbardziej zajmuje mnie, z jednej strony, wydzielanie ciepła przez ciała promieniotwórcze, z drugiej strony, własności fizyczne emanacji. Bardziej szczegółowo mówię o tem dalej.

Zagadnienia radjochemiczne obejmują, z jednej strony, studjowanie izotopii w celu wyjaśnienia tego zadziwiającego faktu, z drugiej zaś strony, bezpośrednie badanie własności chemicznych ciał promieniotwórczych w stanie niezmiernego rozrzedzenia. Znaczenie tych ostatnich badań polega na tem, że dać mogą odpowiedź na pytanie, jakie są najmniejsze ilości materji, uprawniające do wnioskowania o fizyko-chemicznej indywidualności danego ciała i jakie są poszczególne rysy tej indywidualności (potencjał elektrochemiczny i t. p.), najsilniejsze, t. j. znajdujące wyraz nawet wtedy, gdy rozcieńczenie jest niesłychanie wielkie.

A. Działalność naukowa.

W ciągu roku sprawozdawczego badania naukowe, pod kierunkiem p. L. Wertensteina, prowadzone były przez pp. M. Wertensteinową, M. Nadratowską, A. Muszkatównę i H. Herszfinkla.

Pracowano nad następującymi tematami:

1. Własności gazów bardzo rozrzedzonych (L. Wertenstein).
2. Mierzenie drobnych ilości ciepła w związku z pewnymi problematami, dotyczącymi przemian promieniotwórczych (L. Wertenstein).
3. Nabój elektryczny odskoku promieniotwórczego (L. Wertenstein).
4. Działanie fotograficzne odskoku (M. Nadratowska).
5. Elektrochemia polonu (M. Wertensteinowa).
6. Elektrochemia Ra A, B i C (M. Nadratowska).
7. Badanie mikroskopowe scyntytacji, wywołanych przez promienie α i odskok promieniotwórczy (H. Herszfinkiel i L. Wertenstein).
8. Odstępstwa od wykładniczego prawa zaniku substancji promieniotwórczych (A. Muszkatówna).

Co do 1. Badania nad gazami rozrzedzonymi podjęte zostały z powodów następujących. Po pierwsze, technika próżni posiada olbrzymie znaczenie w radjologii, podobnie jak w ogólnej fizyce. Praca nad udoskonaleniami w tej technice jest szczególnie na czasie dzisiaj, wobec trudności w stosowaniu sposobów zwykłych (np. braku ciekłego powietrza). Po drugie, studia nad własnościami gazów rozrzedzonych mają dla mnie specjalne znaczenie ze względu na zamierzone oznaczenie pewnych własności fizycznych emanacji radu: przewodnictwa cieplnego oraz współczynnika tarcia wewnętrznego i zewnętrznego. Wyniki badań nad próżnią ogłoszono w zeszycie czerwcowym „Sprawozdań T. N. W.“ — „O sposobach otrzymywania próżni“. Z wyników tych najważniejszymi są następujące: Udoskonalenie i uproszczenie metod mierzenia niskich ciśnień, udoskonalenie sposobu otrzymywania próżni przy pomocy węgla kokosowego, zastosowanie destylowanego potasu do usuwania pary rtęci — teoria otrzymywania próżni „bez par“ i w związku z tem krytyka pompy molekularnej i przyrządów podobnych.

Co do 2. Sprawa mierzenia drobnych ilości ciepła zajmuje mnie dlatego, że zamierzam wyznaczyć ciepło, wydzielane przez ciała radjoaktywne, wysyłające jedynie promienie β — co dotąd nie było dokonane; oraz ciepło odskoku promieniotwórczego, co stanowi jeden z punktów programu, nakreślonego jeszcze w porozumieniu z p. Curie. Narazie zająłem się opracowaniem dogodnego typu kalorymetru do takich badań. Zadanie to udało mi się rozwiązać („Mikrokalorymetr różnicowy“), rzecz drukowana w zeszycie czerwcowym „Sprawozdań T. N. W.“ Pierwszy przyrząd tego typu, skonstruowany przez mechanika pracowni, jest obecnie używany przez p. K. Białaszewicza w badaniach fizjologicznych; pozwala mierzyć produkcje ciepła 0,02 cal/god. Czułość ta jest dla moich badań zbyt mała, gdyż chcę mierzyć do 0,002 cal/god. Potrzeba do tego bardziej czułego galwanometru (syst. Paschena). Galwanometr taki, razem z drugim mikrokalorymetrem, konstruowane są w warsztacie pracowni.

Co do 3. Praca nad nabojem odskoku niebawem będzie ukończona.

Co do 4. Praca nad działaniem fotograficznym odskoku, podjęta dla kontroli wyników pracy (3), została na czas pewien zawieszona ze względu na brak w chwili obecnej odpowiednich klisz (t. zw. klisz „bez żelatyny“ Schumanna). Próby sporządzenia w pracowni tych klisz, mających m. in. wielkie znaczenie w badaniach nad promieniowaniem nadfioletowym, prowadzone są przez p. Nadratowską. Na moją prośbę podjął się sporządzenia ich p. Lebedziński, kierownik firmy fotograficznej.

Co do 5. P. Wertensteinowa otrzymała wyniki, przemawiające za tem, że osad polonu na metalowych elektrodach, otrzymany elektrolitycznie, nie jest metaliczny, jak twierdzą niektórzy autorowie (Hevesy i Paneth), lecz tworzy roztwór stały. (W sprawie elektrochemicznego potencjału polonu, zeszyt czerwcowy „Sprawozdań T. N. W.“).

Co do 6. P. Nadratowska podjęła badania nad elektrochemią Ra A, B i C celem sprawdzenia, czy i do tych ciał dadzą się zastosować wyniki, otrzymane przez p. Wertensteinową. Przypadek Ra A jest tu szczególnie interesujący, gdyż Ra A jest izotopowy z polonem, a występuje w koncentracjach 10^4 razy mniejszych.

Co do 7. Droga promieni α w fosforyzującym siarczku cynku wynosi ok. $\frac{3}{100}$ mm. Dzięki udoskonaleniu techniki oglądania scyntytacji udało się nam ujrzeć w mikroskopie drogę pojedynczych cząstek α . Zjawisko przedstawia się pod postacią rozświecających się i gasnących zaraz linii. Przedmiotem dalszych badań naszych jest fotografowanie scyntytacji, mierzenie ich światła, oraz poszukiwanie scyntytacji odskoku.

Co do 8. Prawo wykładnicze zaniku ciał radioaktywnych jest prawem statystycznym. Badanie odstępstw od tego prawa ma wielkie znaczenie dla wyjaśnienia istoty przemian promieni otwórczych. P. Muszkátówna bada fluktuacje promieniotwórcze ciał, wysyłających promienie β , co powinno prowadzić do oznaczenia liczby cząsteczek β .

B. Ogłoszono prace następujące:

1. L. Wertenstein: Z badań nad promieniami Röntgena. Wiadomości matematyczne, 1917.

2. L. Wertenstein: O sposobach otrzymywania próżni. Sprawozdanie Wydziału III-go T. N. W., czerwiec, 1917.

3. L. Wertenstein: Mikrokalorymetr różnicowy. Sprawozdania Wydziału III-go T. N. W., czerwiec, 1917.

4. M. Wertensteinowa: W sprawie potencjału elektrochemicznego polonu. Sprawozdania Wydziału III-go T. N. W., czerwiec, 1917.

5. H. Lachs: O stanie koloidalnym pierwiastków radioaktywnych. Sprawozdania wydziału III-go T. N. W., czerwiec, 1917.

6. L. Wertenstein: Prace ś. p. M. Smoluchowskiego o granicach stosowalności termodynamiki. Rzecz wygłoszona na akademii ku czci ś. p. M. Smoluchowskiego 3 listopada 1917 r.

C. 1. Zebrania dyskusyjne, zapoczątkowane w r. 1916, odbywały się w dalszym ciągu i w r. 1917. Wygłoszono następujące referaty: p. J. Wierusz-Kowalskiego — O promieniowaniu nadfioletowym, p. St. Landau — Widma Röntgenowskie pierwiastków chemicznych, p. H. Lachsa — O roztworach koloidalnych, p. E. Bekiera — O teorii alotropowej pasywności metali, p. J. Kramsztyka — O teorii budowy atomu Bohra, p. L. Wertensteina — O gazach bardzo rozrzedzonych, pp. J. Kramsztyka i L. Wertensteina — O nowych dziedzinach teorii kwantów.

2. Z prac organizacyjnych wymienić należy oczyszczenie preparatu mezotoru, dokonane przez p. M. Nadratowską, oraz zainstalowanie w ciemni urządzeń do oglądania scyntylacji.

3. Działalność warsztatów wyraziła się między innymi, w konstrukcji mikrokalorymetru, tudzież elektrometru systemu Brauna. Obecnie konstruowany jest drugi mikrokalorymetr, oraz galwanometr systemu Paschena.

Sprawozdanie finansowe.

A. Wpływy:

1. Pozostałość z roku zeszłego	rb. 986.28
2. Renta im. M. Kernbauma	rb. 1453.60
3. Zapomoga od Kasy im. Mianowskiego	„ 1170.—
4. Ofiara p. L. Wertensteina	„ 900. —
5. Za korzystanie z pracowni od p. Z. Strokowskiego	„ 20.— „ 3543.60 rb. 4229 k. 88

B. Wydatki:

1. Pensje i gratyfikacje	rb. 3190. —
2. Chemikalja i kosztą prowadzenia	„ 224.88
3. Zakup przyrządów	„ 24.40
4. Książki i pisma	„ 46.96
5. Elektryczność i gaz	„ 266.04
6. Szkło	„ 111.20
7. Ubezpieczenie majątku i inne	„ 132.35 rb. 3995 k. 83
Pozostało na rok 1918	rb. 234 k. 05

Wpływy pracowni w r. b. były mniejsze od przewidywanych, a to wskutek niewpłynięcia 4-ej raty kwartalnej renty Kernbauma. Pomimo to udało się zmniejszyć odpowiednio wydatki i uniknąć deficytu, a jest to w znacznej mierze zasługą warsztatu mechanicznego, którego wzmożona działalność pozwoliła na zaoszczędzenie wielu kosztów.

Pomnożenie inwentarza w roku sprawozdawczym zawdzięczyć należy niemal wyłącznie wytwórczości warsztatu. Inwentarz obejmuje dziś 385 pozycji, wartości ogólnej rb. 30358 k. 36, z czego w roku sprawozdawczym przybyło pozycji 5, wartości rb. 234 k. 60, w tem jeden przedmiot zakupiony: lampa łukowa wartości rb. 24 k. 60, pozostałe zaś wykonane w pracowni, a mianowicie: elektrometr syst. Brauna, dwa oporniki syst. Ruhstrata, oraz mikrokalorymetr mojego pomysłu. Wartość tych przedmiotów oceniona została podług cenników fabryk, wyrabiających podobne przyrządy.

Biblioteka pracowni liczy dziś 67 dzieł, w 172 tomach wartości rb. 1120, z czego w roku sprawozdawczym przybyło 9 dzieł w 17 tomach.

15. Pracownia Serologiczna.

Działalność pracowni w roku sprawozdawczym, jak i lat poprzednich, rozwijała się w dwóch kierunkach: wytwórczym — wyrobu na sprzedaż preparatów serologicznych i bakterjoterapeutycznych — surowic i szczepionek i naukowym — teoretycznych badań w dziedzinie bakterjologii.

W wzmiankowanym okresie wyprodukowano na sprzedaż różnych preparatów, jako to: surowic leczniczych — przeciwbłoniczej przeciwczernkowej, przeciwężcowej, przeciwskarlatynowej, przeciw paciorkowcowej, przeciwgronkowcowej, przeciwmeningokokowej i szczepionek — rzeżączkowej, szkarlatynowej, hodowli zarazka do tępienia myszy i podłoża — 28,316 dawek, wartości 33,126 mk. 50 fen. Prócz tego wydano bezpłatnie szpitalom 319 dawek i wymieniono bezpłatnie starych surowic 9697 dawek. W sumie ogólnej wyprodukowano 38242 dawki. Szczegółowe dane przedstawia tabelka, pomieszczona poniżej.

	Wartość preparatów dostarczonych firmie F. Karpiński w markach	Firma F. K. wybrała preparatów			Szpitale otrzymały bezpłatnie	Ogółem wydano preparatów
		Zamówionych	Dodano bezpłatnie	Wymieniono bezpłatnie		
1. Surowica przeciwbłonicza po 1000 jed.	23500, —	23500	90	7813	199	31602
2. „ „ „ 2000 „	265,62½	125	—	—	—	125
3. „ przeciwczernk. po 10 cm.	6268,75	2950	—	526	120	3596
4. „ przeciwężcowa „	488,75	230	—	90	—	320
5. „ przeciwskarlatynowa „	595, —	280	—	689	—	969
6. „ przeciw paciorkowcowa „	1338,75	630	—	427	—	1057
7. „ przeciwgronkowcowa „	53,12½	25	—	30	—	55
8. „ przeciwmeningokokowa „	148,75	70	—	32	—	102
9. „ normalna końska „	7,50	10	—	—	—	10
10. Szczepionki gonokokowe według Wrighta	245, —	280	—	—	—	280
11. Szczepionki szkarlatynowe	119,25	159	—	—	—	159
12. Zarazek do tępienia myszy po ¼ l.	18,75	15	—	—	—	15
13. Podłoża	28,50	42	—	—	—	42
Ogółem	33077,75	28316	90	9607	319	38332

W celu wyprodukowania powyższych preparatów uodparniano w roku sprawozdawczym 9 koni, z nich nie padł żaden, nie dokupiono też ani jednego. Konie te przeważnie służą nam już dawno, jeden z nich jeszcze z 1912 r. Są one bardzo wyczerpane i jedynie, dzięki intensywniejszemu niż poprzednio odżywianiu, udało nam się przetrwać ten rok bez straty w koniach. Trudności nabycia dostatecznej ilości treściwej paszy są coraz większe i wskutek niemożności nabywania dostatecznej ilości owsa lub jęczmienia, zużyliśmy o wiele więcej niż innych lat siana. Wszystkie konie przebyły 3285 dni instytutowych, koszt utrzymania konia wynosił przeciętnie 4,22 Mk. na dobę. Nieodzowną koniecznością jest nabycie dla pracowni paru świeżych koni; umożliwi to nadal prawidłową działalność pracowni, zachwianą dzisiaj z powodu wyczerpywania się zarówno koni, jak i zapasu surowic.

Drobniejszych zwierząt: królików, świnek, myszy zużyto za 1155 Mk. 10 fen.

Dochody pracowni wynosiły:

1. Od Tow. Akc. Fr. Karpiński i L. Spiess		
i Syn za surowicę	rb.	19580.—
2. Za zużyte świnki	„	1.20
	Ogółem rb.	19581.20

Wydatki pracowni wynosiły:

Wydatki stałe (pensje personelu. Komorne za stajnię, ubezpieczenie, gaz)	„	8371.63
Zwierzęta drobne	„	462.04
Koszty opakowania (ampułki, pudełka, druki)	„	1381.20
Różne inne wydatki pracowni (podłoża, che- mikalja, szkła)	„	1101.90
Żywienie koni	„	5549.09
Drobne wydatki stajni	„	151.01
	Ogółem rb.	17016.87

Czysty zysk wyniósł . . . . . „ 2564.33

Oprócz tego od Tow. Akc. Fr. Karpiński i L. Spiess i Syn pozostała należność za surowicę rb. 4200.

Kuratorem pracowni był dr. Marjan Jakowski, czasowym zastępcą kierownika dr. Z. Karłowski, czasowym asystentem

dr. R. Szerypo, laborantkami pp. Barbara Grabowska i Wanda Karłowska.

Na rok 1918 w inwentarzu żywym, martwym i zapasach surowic pozostało:

Biblioteka	rb.	120 —
9 koni po 600 rb.	„	5400.—
baran, króliki, świnki	„	300.—
inwentarz martwy	„	6129.81
zapasy surowic	„	4420.—
	Ogółem rb.	16369.81

Teoretyczna działalność pracowni nie uległa przerwie; nad zagadnieniami z dziedziny bakterjologii pracował p. L. Karwacki, p. Grocówna, p. Bichniewiczówna, p. Krakowska, p. Dzierżanowski i p. R. Szerypo. W szczególę opracowywane były następujące tematy:

Karwacki: „Zakażenie obiegu krwi przez prątki Kocha w gruźlicy doświadczalnej.“

Karwacki i Groerówna: „O wpływie hamującym salicylanu sodu na pewne gatunki gazowców beztlenowych.“

Karwacki i Bichniewiczówna: „O aerobizacji beztlenowców.“

Groerówna: „Badania nad morfologją i biologją streptotryksów.“

Karwacki i Krakowska: „Badania nad kwasoodpornością prątków gruźliczych i masłowych.“

Karwacki: „Rozwój prątków gorączki powrotnej we wszach.“

Karwacki i Dzierżanowski: „Wyosabnianie prątków kwasoodpornych metodą antyforminową.“

Szerypo: „Przyczynę do różniczkowania gronkowców.“

16. Pracownia Zoologiczna.

(założona z funduszu J. Pawińskiego).

Po pięciu latach istnienia Pracowni Zoologicznej można stwierdzić, że wyrobił się w niej i trwa kierunek pracy w zakresie przede wszystkim anatomiczno-embryologicznym, do którego zakresu odnosi się znaczna większość rozpraw w czasie tym z niej

ogłoszonych. W sposób przejściowy, prowizoryczny, pracowali tu specjaliści z zakresu systematyki i faunistyki, wszakże zarówno całość instrumentarium, jak biblioteki podręcznej – zorientowana jest przede wszystkim w wymienionym kierunku.

Po latach pięciu można uważać okres organizacyjny pracowni za ukończony: obecnie przedstawia ona warsztat, zaopatrzony skromnie, ale zupełnie dostatecznie we wszystko, czego wymagać może kilkunastu naraz pracujących pracowników w zakresie badań drobnowidzowych.

W roku sprawozdawczym pracowali stale następujący pracownicy:

1. Kierownik pracowni, p. J. Tur, ogłosił pracę o wczesnych stadiach rozwojowych kręgowców wyższych, oraz wykończył obszerną monografię embriologiczno-porównawczą o t. zw. „czopie metastomy“ u gadów i ptaków, znajdującą się obecnie w druku. Ponadto pracował nad rozwojem odkrytej przez siebie anomalji zarodkowej „kardiocefalii“, oraz prowadził rozpoczęte przedtem badania nad rozwojem kręgosłupa u zarodków ludzkich.

2. Asystent pracowni p. St. Sumiński wykończył i ogłosił drukiem swe badania nad budową anatomiczną i rozwojem męskich narządów kopolacyjnych u ważki *Anax imperator* Leach., oraz prowadził dalsze poszukiwania nad stosunkami anatomiczno-porównawczymi tychże narządów u innych gatunków ważek.

3. P. Gustaw Potworowski wykończył ostatecznie i ogłosił drukiem większą pracę p. t. „Studja teratogenetyczne“, w której przedstawił wyniki swych badań nad szeregiem wykrytych przez siebie lub mało dotychczas znanych typów rozwoju anormalnego.

4. P. Henryk Zagrodziński wykończył dwie większe prace nad rozwojem zarodkowym potworności wielozaczątkowych. Jedna z nich p. t. „Studja nad rozwojem potworów złożonych“ została nagrodzona przez Towarzystwo Lekarskie w Warszawie na konkursie im. Koczorowskiego. Prócz tego p. Zagrodziński pracował nad zagadnieniem pasów wzrostu zarodków ptasich, oraz nad rozwojem pola naczyniowego. Prace jego niedługo ukażą się w druku.

5. P. Z. Zakolska pracowała w dalszym ciągu nad owogenezą u *Dixippus morosus* i ogłosiła swe spostrzeżenia nad anomaljami komór jajowych i jaj tego owada.

6. P. Wł. Majewski prowadził dalej swe badania nad rozwojem *ventriculus terminalis* w okolicy ogonowej układu nerwowego zarodków jaszczurek i ptaków.

7. P. S. Tenenbaum wykończył i ogłosił drukiem swe badania nad tworzeniem się osłon jajowych i t. zw. „oostigmy“ u *Haematopinus suis* L.

8. P. G. Stankiewiczówna pracowała nad elementami barwnymi w skórze płazów ogoniastych.

9. Ks. R. Wierzejski pracował nad histologią gruczołów woskotwórczych u czerwców (*Coccidae*).

10. P. H. Raabe prowadził w ciągu dalszym badania nad cytologią pełzaka *Amoeba vespertilio*.

11. P. L. Ostrzeniewski opracowywał zbiory owadów dwuskrzydłych, złożone w pracowni przez D-ra H. Dziedzickiego.

W okresie sprawozdawczym z Pracowni Zoologicznej wyszły w druku prace następujące:

1. J. Tur: „Teoria mezostomy“. Sprawozd. Tow. Nauk. Warsz. T. X, zesz. 2.

2. Z. Zakolska: „O pewnych anomaljach w owogenezie u *Dixippus morosus*“. Sprawozd. T. N. W. T. X, zesz. 2.

3. Gustaw Potworowski: „Studja teratogenetyczne“. Prace Wydziału III. T. N. W. № 21.

4. S. Tenenbaum: „Przyczynek do historii rozwoju osłon jajowych u *Haematopinus suis* L.“ Sprawozd. Tow. Nauk. Warsz., T. X, zesz. 3.

5. St. Sumiński: „O budowie i rozwoju narządów kopulacyjnych samczych u *Anax imperator* Leach“. Prace Wydz. III T. N. W. № 22.

Wogóle w ciągu pierwszych lat pięciu istnienia Pracowni Zoologicznej pracowało w niej w charakterze pracowników stałych 30 osób, prócz tego zaś kilkanaście korzystało dorywczo z urządzeń i biblioteki pracowni.

Z 30 pracowników stałych — 16 osób ogłosiło wyniki swych prac drukiem, przyczem ogół ogłoszonych i gotowych do druku publikacyj wynosi 35 tytułów. Prace paru osób, zmuszonych przez wypadki wojenne do opuszczenia Warszawy, są prawie gotowe do ogłoszenia i wnet po powrocie autorów zostaną wydrukowane (np. prace D ra Fr. Staffa i K. Demela).

Na prowadzenie pracowni w r. 1917 Komitet Kasy im. Miąnowskiego przyznał kierownikowi zapomogę bezzwrotną w kwocie rb. 3200.

Suma ta została zużytkowana w sposób następujący:

Pensje personelu	rb.	2100.—
Służba	„	126.76
Szkło, odczynniki i gaz	„	333.78
Przyrządy narzędzia	„	129.47
Książki i czasopisma	„	190.10
Mikrofotografia	„	176.33
Zbieranie materiałów zoologicznych	„	54.36
Materiały piśmienne	„	23.64
Wydatki administracyjne	„	46.18
Razem	rb.	3180.62

Na rok 1918 przeniesiono sumę rb. 19.38.

W końcu roku sprawozdawczego majątek Pracowni wynosił:

Wartość mebli i narzędzi	rb.	5010.74
Wartość księgozbioru	„	1093.23
Razem	rb.	6103.97